

Sűrű, hófehér hajával, fekete keretű szemüvegén átragyogó, még feketébb szemével (az édesanyjának volt ilyen szeme, és éppen ilyen van Maricának is, a leányának) Rózsahegyi Kálmán még ma is Budapest egyik legnépszerűbb alakja. Akárcsak annak idején Ujházi Ede, pedig mostanában már ritkán látni színpadon. Mégis mindenki földerül, ha megpillantja, amint fürgén lépked az utca forгатagában, vagy könnyedén felszökik autóbuszra, villamosra. Sűrűn köszöngetnek neki ismerősök meg ismeretlenek, és akárhányszor megkérdik tőle idegenek is:

— Hogy tetszik lenni, Kálmán bácsi?

Nyájasan köszön vissza, s barátságosan felelget. Szóbaáll mindenkivel, mert érzi és tudja, hogy nem nyegle tolakodás szól hozzá bizalmaskodón, hanem a művészt megillető hála és szeretet. Neki nem idegen ebben a városban, sőt, ebben az országban sem senki. Hisz' mindannyian annak a nagyközönségnek tagjai, amelyet meghatni, megrikatni vagy felvidítani, mosolyra bírni, sőt, megkacagtatni legfőbb törekvése, élete célja volt mindig, és az ma is. Viselkedése hát nem felvett szerep, hanem valódi érzésének őszinte megnyilatkozása. Azért van olyan elbűvölő ereje, és azért hódít meg nemcsak a színházban, hanem színházon kívül is mindenkit. Na meg azért is, mert az ajándékok között, melyeket születése óráján jótékony tündérkezek bölcsőjébe raktak, a nagyszerű színjátszóművész-tehetség mellett ott volt az ellenállhatatlan báj is, amit pedig rendszeren csak nőknek szoktak osztogatni. Amit azonban ő kapott, egy kicsit másféle lehetett, nemcsak azért, mert egyáltalában nem esett férfiasságának rovására, hanem, mert míg a nők többnyire elmúlik, mikor az első ráncok megjelennek szemük és szájuk körül, addig ezé az istenáldotta művésze mind e mái napig megmaradt. Pedig már régóta túlhaladt az öreg Ujházi mester évein, s attól is csak hetek választják el, hogy Ferenc József-re is úgy gondolhasson, mint öccseurára.

De szelleme ép és friss ma is. Nem mutatja a hanyatlás legkisebb jelét sem, sőt, mintha ma pontosabban működnék, vagyis mintha figyelmét jobban tudná összpontosítani, mint ötven és egynéhány évvel ezelőtt, mert akkor megesett vele, hogy bankettet rendezett a Gárdonyi Géza tiszteletére, össze is csődített rá a Fészek Klub éttermébe vagy háromszáz embert, és csak a vacsora kezdetén jutott eszébe, hogy Gárdonyit is

meg kellett volna hívnia, amiről addig tökéletesen megfeledkezett. Így történt, hogy *A bor* illusztris szerzője gyanútlanul ült otthon, Egerben, és sejtelve sem volt róla, hogy Pesten az ő ünneplése folyik.

A mai Rózsahegy a minap ennek a feledékenységnek pontosan az ellenkezőjéről tett bizonyoságot azon az ebéden, amelyre azért gyűltünk össze, hogy őt születése — nem mondom meg, hányadik — évfordulóján köszöntsük. Voltunk vagy százan, és sok szónok köszöntötte fel, akiknek befejezésül ő felelt. Rögtönözve, mert a felköszöntők nagy része is rögtönzött volt; előre tehát nem gondolhatta ki a válaszokat, pedig szellemesen reflektált valamennyi szónoklatra; nem felejtett ki egyet sem. És milyen pompásan beszélt, sűgő nélkül is milyen folyékonyan, amire színpadon sohasem vállalkozott volna. Ez is mutatja, hogy nem betanult beszédet mondott, hanem rögtönözte.

Efféléket forgattam fejemben, mialatt meghatottan hallgattam öreg barátom és legkedvesebb vadász cimborám jókedvű szavait, aztán egyszerre csak megelevenedett előttem egy régi, régi színházi este emléke.

Hatvankét esztendő kellett, visszazállva az időben, átrepülnie memóriámnak, amíg elért ahhoz a hatodik gimnazistához, aki akkoriban estéről estére ott izgultam a marosvásárhelyi régi színikör állóhelyén, a Kolozsvári Nemzeti Színház vendéjátékában gyönyörködve.

Akkor este *A falurosszát* játszották. Göndör Sándort, a főszerepet ő adta. Fialat, karcsú barna legényke volt. Akkor láttam először, de most is előttem van, pedig sok kitűnő alakításának emléke rég elhomályosíthatta volna bennem az elsőét, ha ez az első nem lett volna olyan különösen érdekes, mert az ifjú művész olyasmivel lepte meg a közönséget — (sőt, most, utólag gyanakszom, hogy igazgatóját és színésztársait is) —, amihez hasonlót sem igen láttak addig színpadon.

Tóth Edének ugyanis ez az immár irodalomtörténetivé aszalódott, de zamatát még el nem veszített népszínműve próbált először a régi műparasztkok helyett igaziakat állítani a színpadra. Félénk kísérlet volt persze még ez is: útjában állt egy sereg megingathatatlan hitt konvenció és illemszabály, úgyhogy, mai szemmel nézve, bizony még ezek *A falurossza*-beliek is nagyon idealizált alakok, de akkoriban mégis haladást jelentettek az élet igazsága felé. Meg is volt a sikerük: a városi nézők elhitték, hogy olyan a paraszt a valóságban is, amilyenek a színpadon mutogatják őket. A fiatal Rózsahegy azonban nem elégedett meg a hiányos, sőt itt-ott hibás ábrázolással. Falusi gyerek volt, endrődi (Békés megyei) születésű. Művészete nem színházi élményekre támaszkodott, nem régi Göndör Sándorok „*nota benéire*” és „*bagyományaira*”, hanem közvetlenül magára a való életre, frissen megőrzött gyerekkori benyomásokra. Azért volt olyan új és igaz, amit csinált, és azért hatottak azok a vonások, amelyekkel Göndör Sándort igazi paraszttá alakította, a szenáció erejével. Tamássy epigonjai általában romantikus és patetikus hőst játszottak ebben a szerepben; olyan Göndör Sándort, aki a meg nem értettség átkával küszködik, és akinek csak jelmeze paraszti. Rózsahegy azonban a mélységesen szerelmes, hol elérzékenyülő, hol duhajon garázdálkodó igazi parasztot játszotta meg, minden szavában és mozdulatában híven és tökéletesen. Ahogy kilépett a kocsmából, ahogy megállt, ahogy járt-kelt, leült, felállt, pipára gyújtott, de főképp, ahogy beszélt: egyszerűen, természetesen, csodálatos közvetlenséggel, és mégis azzal a lassú, rátarti tempósággal, ahogy a magyar paraszt szokott, az annyira tökéletes illúziót keltett, hogy magával ragadott mindenkit.

Az akkori Marosvásárhely műértő közönségének — magamat is közéjük szá-

mítva — valójában fogalma sem volt róla, hogy az új színész játéka miért tetszik neki annyira. Ma már sejtem, hogy azért, mert az igazi művészet mindig elér a szívig, és hatása alól nem vonhatja ki magát senki sem.

Mindez azonban még csak bevezetés volt az *igazi paraszthoz*. A nagy újításra csak az utolsó felvonás vége felé került sor, amivel aztán szöveget ütött az öregebb nézők fejébe, és sok beszédre adott nekik okot és alkalmat.

A *falurossza* egyik utolsó jelenetében ugyanis Göndör Sándor kiment a folyóból Feledi Boriskát, akit szeret, és aki éppen ömiatta akar meghalni. A teljes realitásra és hűségre törekvő Rózsahegyi szakított ebben a jelenetben minden tradícióval megkonvencióval: nem rohant késelelem nélkül a leány után a habokba, hanem *birtelen leült a fűbe, és lázas gyorsasággal — lehúzta a csizmáját*, és csak mikor sikerült egyiket a másik után lerángatnia, akkor, mezítláb vetette magát a vízbe, hogy szerelmét kimentse.

Nem lehet azt az ijedt megdöbbenést és azt az izgalmat leírni, amit abban a tragikus pillanatban ez a magában véve komikus csizmalehúzás kiváltott. Pedig csak egy hajszálon múlt, hogy ki nem nevétek. De Rózsahegyit nagy művésze meg a helyzet bensőséges átélése átsegítették ezen a veszedelmen. Nemcsak hogy nem nevétek ki, hanem éppen ezzel sikerült végsőkéig fokoznia a tragikus feszültséget.

Ma már, mióta tudjuk, hogy a modern színjátszás, amely valójában visszakanyarodás az ősi *commedia dell'arté*-hoz, vagyis a szöveg megjátszása helyett a helyzet megjátszásához, éppen azzal hat, hogy éreztetni tudja a nézővel, mi történik a színpadi alak lelkében az adott helyzetben. Rózsahegyi Göndör Sándorának szívében csak az a vágy élt, hogy kimentse a leányt, de józan paraszt eszével tudta, hogy ez csizmában lehetetlen. Sietett volna tehát, de a csizmák késleltették, pedig minden perc halálát jelenthette annak a drága teremtésnek.

A fiatal művész minden lázas mozdulata, arca, tekintete ezt a gondolatot és érzést tükrözte, olyan halálos aggodalmat fejezve ki, hogy senki sem ért rá komikumot látni abban, amit ő a fenyegető életveszedelemben tragikus kényszerűségnek érzett. Ezért hatott a jelenet sokkal erősebben, mint hogyha egyszerűen csak utánaugrott volna a leánynak csizmástul.

A paraszti lélekre olyan mélységesen jellemző naiv akkurátusság művészi hitelét pedig megadta valamely kétségtelenül régi élményén alapuló, pontos megfigyelése. Megjátszásához mégis nagy, fiatalos merészség kellett, mert a veszedelemben holmi mellékes dolog miatt való késlekedés általában mindig komikusan hat, és csak az igazán komoly életveszedelem tudja tragikussá avatni.

Emlékszem egy ilyenfajta esetre a való életből. Egy dunántúli majorban, nyári éjszaka arra riadtam fel, hogy a három-négy kilométerre eső faluban félreverik a harangot: tűz van. Magamra kapkodtam a ruhát, de már talpon volt az egész major: tolták kifelé a színből a szekereket, és lázasan fogtak, hogy siethessenek oltani. Házigazdám — egyébként sógorom — hangját hallottam.

— A fecskendőt legelőbb! Az a legsürgősebb! Siessünk, emberek, siessünk!

Mire kimentem, már éppen indult is a fecskendős szekér, bakján a fecskendőkezelés fő tudósával, Sebestyén János béresgazdával, vágóban, nagy zörgéssel, de a major sarkánál egyszerre csak megtorpant, s egy fiatal bojtárgyerek szaladt a Sebestyénének lakása felé.

— Mi a baj? — kiáltott rá a sógor. — Miért álltak meg?

A gyerek visszaharsogta:

— János bácsi otthon felejtette a pipáját...

Ezen persze neveltünk, de hát a János bácsi ijedelme, hogy pipa nélkül marad, nem is hasonlított a Göndör Sándor Boriska életéért való aggodalmához.

A jó marosvásárhelyiek közt akadtak utólag egyesek, akik — noha lélegzetvisszafojtva izgulták végig az egész jelenetet — nagyon helytelenítették ezt a színpadra egyáltalán nem való, „izléstelen” játékot, és megrótták a művészt „olcsó és illetlen” tréfájáért. Ez azonban csak afféle utólagos szószátyárkodás volt. Az adott pillanatban ez nem jutott eszükbe, mert nem tudták magukat kivonni a játék hatása alól. Pedig hát csak a hatás számít, nem az utólagos bölcselkedés, mert egy színészi produkció megítélésénél csak a *közönség* véleménye fontos.

De — mint Hevesi Sándor *Színház* című könyvében írja — „közönség csak addig van, amíg benn ül a színházban, és együtt lélegzik a darabbal. Közönség csak addig van, míg az előadás folyik, s a közös élmény ígérete fogva tartja az embereket. Amikor a felvonásközben kiszélednek az emberek a büfébe és a folyosókra, már nem a közönség szerves részei, hanem külön egyedek, és a darabról vagy az előadásról tett kijelentéseik már nem a közönség megnyilatkozásai, hanem pusztán magánvélemények.”

Hevesinek, mint csaknem minden színházi megállapításában, ebben is igaza van, szerény véleményem szerint. Csak azt szeretném még hozzáfűzni, hogy jó kritikus tehát az, aki a büfében, a folyosón és azután is számot képes adni róla, hogy mit érzett mint közönség, a játék közvetlen hatása alatt.

A *közönség* ebben a csizma ügyben igazat adott a művésznek. A *közönségnél* sikere volt Rózsahegyinek, valahol azonban mégis hiba volt a dologban, de nem ott, ahol a vásárhelyi esztéták keresték. Mert nem volt az a jelenet sem olcsó, sem illetlen, sem tréfa. Hiszen mialatt folyt, senkinek sem jutott eszébe sem az, hogy megbotránkozzék, sem az, hogy nevéssen. Erre nem ért rá az izgalomtól, mert mind a jelenet, mind megjátszása kitűnő volt. Egy hibája volt csak az egésznek: nem illett bele a darabba, vagyis *A falurossza* naivul romantikus stílusába.

Mert ha Tóth Edében volt is némi törekvés, hogy realisabb színben tüntesse fel a parasztokat és a paraszti életet, alakjait csak nagyon kevésbé tudta elmozdítani onnan, ahol a régebbi romantikus népszínművek idealizált alakjai mozogtak. *A falurossza* parasztjai is csak annyira voltak valójában parasztok, amennyire a Boucher és Watteau pásztorai és pásztornői — pásztorok.

A remekül megjátszott és pompásan ható jelenet tehát megtörte a darab stílusát, mert bármilyen kitűnő volt is magában véve, éppen úgy nem illett a darabhoz, mint ahogyan egy akármilyen finom művű és szépségű modern veret sem illenék rá egy XVI. Lajos stílusú antik fiókosszekrényre.

Ez persze semmit sem von le Rózsahegy-i játékanak *színészi* értékéből. Hiszen egy ilyen, bátran mondhatjuk: *kétélű* jelenetnek a megjátszása teszi legjobban próbára a színész tudását. Erre csak az a művész képes, aki feltétlen ura a mesterség technikájának, és hajszálnyi pontossággal megérzi, meddig szabad függőben tartania a közönség lelki feszültségét, ez pedig sokszor csak tized másodperceken múlik. Ilyen játékot nem kockáztathat meg, csak kész mester, de Rózsahegy-i, úgy látszik, az volt már ott Vásárhely is, huszonhárom éves korában.

Ami pedig azt a szemrehányást illeti, hogy az életmentési jelenet megfelelésével megbontotta a darab stílusegységét, hogy túllépett a színészi szabadság határán, és

helynyúlt a dramaturg-rendezői hatáskörbe, arra az a mentsége, hogy csak így tudta kellő nyomatékkal megmutatni, milyen az igazi paraszt, és csak így tudta úttörőként jelezni azt az irányt, amelyen haladva a népszínmű, ez a tespedő műfaj, megújíthatik.

Mint színész tette ezt, évekkkel megelőzve az új stílusú népszínmű íróinak — Gárdonyinak, majd Móricznak — megjelenését. De ők is csak éppen ízelítőt adtak az új népszínműből: Gárdonyi *A borban*, Móricz a *Sári bíróban*. Első nagyszerű darabjuk után egyik sem tudta a műfajt továbbfejleszteni. Ami nagy kár pedig, mert színész, olyan, aki tökéletesen tudott volna igazi parasztot játszani, lett volna bőven. Köztük mindjárt a legelső sorban — Gyenessel, Gabányi Árpáddal, Kürti Józseffel, Bartossal, Pataki Józseffel együtt — Rózsahegyi Kálmán.

Nemcsak ez az egy emlékem van róla ebből az időből: láttam még játszani Marosvásárhelyen több darabban is. Két népszínműben, *A tót leányban* meg *A gyimesi vadvirágban*, sőt, Hervé bájos operettjében, a *Liliben* is. Plinchar-d-t játszotta benne, az operettbonviván szerepet. Énekelt mind a három darabban; meleg baritonja volt és kitűnő hallása.

De emlékszem ebből az időből még egy alakítására, amelyet éppen olyan kevésbé tudok elfelejteni, mint Göndör Sándorját. Láttam ugyanis tőle Romeót.

Igen, igen! Tőle, Rózsahegyi Kálmántól Shakespeare *Romeo és Júliájában* Romeót.

Amint jóval később hallottam, ehhez a szerephez úgy jutott, hogy a társulat Romeója az előadás napján megbetegedett, és Rózsahegyin kívül senki sem tudta a szerepet. Ő ugyanis még akadémista korában megtanulta. Beugrott hát, hogy megmentse az előadást, különben kénytelen lett volna a színház más darabot játszani, ami pedig mindig nagy anyagi veszteséggel jár.

Érdekes és tanulságos dolog volt Rózsahegyinek ez a Romeója nagyon. Megmutatta ugyanis, hogy egy nagytehetségű, kitűnő színész, ha kifogástalanul játszik is, olyan szerepben, amely nem illik az egyéniségéhez, és nincs összhangban sem lényével, sem játékművészetével, milyen csodálatosan rossz tud lenni. Rózsahegyi ugyanis nagyon széles skálájú színész: meg tudott és ma is meg tud játszani mindent, egyetlenegy kivétellel: *a tragikus szenvedélyt*. Pláne annak azt a shakespeare-i fokát, amely Romeót hevíti, s ami már csaknem az őrültség határán mozog. Ez idegen tőle teljesen és tökéletesen.

A tragikum mélységeiben ő csak szenvedni tud; összeroppanni a rászakadt csapás súlya alatt, de ölni miatta vagy az életet önként eldobni: nem. Mert született vígjátéki színész. Ez nem komikust jelent, hanem *humoristát*, aki a legnagyobb megpróbáltatásokon is felül bír emelkedni optimista bölcsész; akinek — ha még úgy szenved is — vajmi ritka, hogy a mosoly ott ne bujkáljon könnyei között. Ez azonban semmiképpen sem a féktelen szenvedélyű, végletekre hajlamos veronai szerelmes, természetes tehát, hogy nem tudta Romeót *elbírni*, akármilyen szabályszerűen megjátszotta is. Idegen Rózsahegyi számára a shakespeare-i dikció is. De Shakespeare a komikus és humoros jellemfigurák szájába nem is adott soha szárnyaló költői szöveget. Az ilyen szerepeket nem versben írta, hanem prózában. A *dikció*, a stilizált szöveg stilizált előadása nem közvetlen és természetes beszéd, hanem bizonyos fokig már *színészkedés*, míg a *Rózsahegyi színészete* maga a legközvetlenebb, legtermészetesebb *élet*. (Külön téma, hogy ez a közvetlen és természetes élet viszont mint játék a színpadon: a legnagyobb művészet.)

Vásárhelyt nem került rá a sor, hogy személyesen megismerkedjem vele. Hiszen

gyerek voltam még hozzá képest nagyon, de azért hallottam sokat színpadon kívüli szerepléséről, bolondos tréfáiról, melyekkel ugyancsak felrázta az alvó kisvárost.

Egyik kedvenc sportja ebben az időben a tigrisjáték volt. Ez abból állt, hogy a mulató társaság egy-egy kiszemelt tagját addig itatták, amíg abba a bizonyos kedves, félöntudatlan állapotba nem került, amikor már nem tudja egész pontosan, mi történik vele. Akkor aztán tigrist csináltak belőle, azaz csikosra festették az ábrázatát. Többnyire csak hamuval, néha azonban jó fekete korommal, amit titkon a hamutartóba tettek, aztán vizes ujjukkal belenyúlva, szeretettel végig-végigsimították az áldozat képét, mintha kedveskedésből tennék. Az ilyen tigrises mulatságok rendszeren reggelig tartottak. Akkorára a tigris félig-meddig összeszedte magát, azaz kijózanodott annyira, hogy haza tudott valahogy menni a munkába siető koránkelők közt, nem is sejtve, miért bámulnak rá azok olyan vidám csodálkozással. Arra ugyanis nagyon vigyázott a kompánia mindig, hogy a tigris meg ne láthassa magát a tükörben.

Sok nevetés, de bosszankodás és harag is járt ezeknek a tigriscsinálásoknak a nyomában, sőt, az is megesett, hogy az egyik tigris nagyon megnehezelt, és megsértette Rózsahegyit. Ebből aztán párbaj lett, persze, csak olyan, kis karcolással végződő, komolytalan. Utána nagy békülési vacsora következett, amelyen a lovagias hőst másodszer is kitigrisették Rózsahegyiek, sőt, a két párbajsegédjét is, amin aztán az egész város hetekig kacagott.

Mai szemmel nézve talán már nem látszanak az efféle tréfák olyan mulatságosoknak, mint akkor, ifjúságunk idején. De gondolni lehet, hogy Rózsahegy, aki még ma is fiatalos, milyen csudálatosan fiatal lehetett huszonhárom éves korában. Akárcsak holmi tüzes kiscsikó: egy pillanatig is alig tudott nyugton maradni. Nem komolytalanságot jelentett ez tehát, csak kicsattanó életkedvet; mert, hogy magát az életet és pályáját is mennyire komolyan tudta venni, annak tanújelét adta még két évvel azelőtt, hogy Vásárhelyre került, egészen kezdő korában mint debreceni színész.

Ott történt ugyanis vele — mint egy visszaemlékezésében megírta —, hogy a vendégszereplő Vizvári Gyulának, a Nemzeti kítűnő művészenek szeme megakadt rajta, és azt mondta neki:

— Maga nagyon ügyes színész, Rózsahegy! Majd szólok Paulaynak.

És csakugyan szólt is, mert Rózsahegy pár nap múlva meghívást kapott a Nemzeti igazgatójától „*vendégszereplésre, szerződötetés céljából*”.

Rózsahegy — mint szintén ő maga megírta — autodidakta volt egészen. Iskolába nem járt, írni-olvasni az édesanyjától tanult meg, s mikor a Színiakadémiára került, csak nehezen birkózott meg az első év elméleti tananyagával. A klasszikusokat Szophoklészről Shakespeare-en és Molière-en át Goetheig nehezen értette meg „— pedig — írja — gyerek fejjel, szinte ösztönösen éreztem, hogy ez jelenti minden komoly színészet alapját”.

Ismerte a Nemzeti Színházat, hiszen akadémiai növendék korában évekilg statisztált színpadán, és tudta, hogy ott, éppen ott, főleg ezeken van a hangsúly. De ő még nem érezte akkor magát eléggé felkészültnek, hogy a Nemzeti csodált együttesébe beilleszkedjék, és ezt megírta Paulaynak. Elhárította köszönettel a megtiszteltetést, azzal hogy neki még tanulnia kell.

Bizony nem tudom, a mesterség iránt való alázatos tisztelet és szerénységgel párosult józan önbírálat ilyen tanújelét remélhetnők-e mai fiataljainktól. Rózsahegyinek volt ereje, hogy ne fogadja el az akkor minden vidéki színész álmainak álmát jelentő

nemzetiszínházi tagságot, mert úgy érezte, vidéken több alkalma nyílik rá, hogy többfélét, és hozzá még nagyobb szerepeket is játszva, kellő gyakorlatot szerezzon. És mivel tudta, hogy a vidéki színházak közül a Kolozsvári Nemzeti Színház az, ahol sok klasszikus darabot is játszanak, oda vágyott, és szerencsésen oda is jutott. Így került Vásárhelyre a kolozsvári társulattal.

Vásárhely után én már csak Budapesten, a Magyar Színházban láttam viszont. A *Gyurkovics lányokban* játszotta a fiatal Radványi Gida bárót. Milyen mulatságos volt benne, milyen fiatal, milyen elegáns és milyen tökéletesen illuziókeltő! Láttam ott egy angol operettnben, a *New York szépében* is; ebben mint füttyművész ejtette bámulatba a közönséget.

Beöthy László alatt, aki akkor még csak huszonöt-huszonhat éves volt, nagyon jól ment a Magyar Színház, de a két, hozzá nem értő, dilettáns részvénytöbbség-tulajdonos állandóan keze alá beszélt a kítűnő fiatal igazgatónak, úgyhogy az végre is otthagyta őket: visszament újságírónak. A színház avatatlanok kezébe került, mire kezdett rosszul menni. A két ijedt tőkés erre operettet játsszatott operett után, bevált, külföldi sikereket; Rózsahegy pedig azon vette magát észre, hogy kezd végképpen operettszínésszé válni.

A Sors vagy talán inkább a magyar színművészet Génusza azonban nem akarta ezt a rendkívüli színésztehetséget ilyen másodrendű műfajra pazarolni, és közbelépett. Segített Rózsahegyin, de olyasmivel, hogy az eleinte inkább sorscsapásnak látszott, mint segítségnek. Súlyos mellhártyagyulladásba ejtette ugyanis a művészt, úgyhogy ágynak esett, és két hónapig nem tudott játszani. Mikor végre lábra állhatott, és bement gázsijáért a színházba, a két rideg pénzember — ügyvéd volt az egyik, gyógyszerész a másik —, attól való félelmükben, hogy betegsége miatt hasznát nem vehetik majd, de mégis nekik kell eltartaniok — megtagadta tőle a pénzt, azzal az ürüggyel, hogy előlegben máris sokkal többet vett fel, mint amennyi szerződése tartamára még járna neki.

Rózsahegy fejbekólintva rohant le a lépcsőn, ahol valamelyik kollégája útját állta, és nagy örömmel gratulált neki felgyógyulásához. Rózsahegyi elkeseredve kiáltotta:

— Kidobtak! Kirúgtak! — és rohant tovább.

Ebből terjedt el aztán az a hír a megbotránkozott színészek között, hogy Rózsahegyinek felmondott a színház, mert — tüdővész.

Beöthy László ekkor már a Nemzeti Színház igazgatója volt. Tüstént hívatta Rózsahegyit, szerződtette a Nemzeti Színházhoz, előleget adott neki, és leküldte Meránba — gyógyulni.

Így lett tagja Rózsahegy Kálmán a Nemzeti Színháznak, ahol aztán — makk-egészségesen kerülve haza — harmincöt éven át aratta egyik sikert a másik után, és így szabadult ki — egy betegség meg egy elcsapatás fájdalomának árán — az operett-színészségből, ami nagy szerencséje volt, mert rendkívüli tehetsége elkallódását jelentette volna.

A Nemzeti Színház társulata akkoriban exkluzívabb volt, mint akár a Nemzeti Kaszinó. Első tagjai, akik a vándorszínészet anyagi és erkölcsi nyomorából vergődtek fel a közsínházi állandó tagsággal a szolid, polgári jólétbe és tisztességbe, féltékenyen vigyáztak rá, hogy a nemzetiszínházi tagság maga már erkölcsi garanciát jelentsen. Az úttörőknek ezt a hagyományát tovább ápolták és fejlesztették az utódok, és ők is

féltékenyen vigyáztak rá, hogy senki olyat be ne fogadjanak maguk közé, se férfit, se nőt, aki nem állja ki a legszigorúbb erkölcsi kritikát. Az operettszínészekről különösen idegenkedtek. Egyrészt, mert a könnyű erkölcs világával érezték összeforrva, másrészt, mert műfajilag is lenézték, s szerintük olcsó sikerekkel büszkélkedő művelőit nem tartották magukhoz, Shakespeare, Molière, Katona, Madách és a többi klasszikus tolmácsolóihoz méltóknak.

Rózsahegy Kálmánt is, az operettszínészt, egy kis gyanakodással és idegenkedéssel fogadták, de ez alig tartott egy pár napig, mert mikor látták, milyen szerény, kedves, tisztelettudó és alkalmazkodó emberrel, és főleg, milyen igazán kitűnő színésszel gyarapodott a társulat, egyszerre megtört a jég. Hát még, mikor aztán ő is fölmelegedett, és kibontakozott belőle az igazi, jókedvű és mókás Rózsahegy. Még Szacsavay is azt mondta rá:

— Nagyon szeretem! Pedig ez a Náday-gyerek azt állítja, hogy zsidó . . .

Édesanyja valóban zsidó volt, és *nevelőapja* is, Rózsahegy Ödön, akitől nevét is örökölte. Ez egy kis daltársulatnak volt az igazgatója, azzal járta az országot, s Kálmán, mielőtt a Színiakadémiára került, nála színészkedett. Édesapja viszont egy százholdas gazdaember volt.

Főntebb azt írtam, hogy Rózsahegy Kálmán mindent meg tudott és tud játszani; mindent el tudott és tud hitetni a közönséggel, csak egyet nem: a tragikus szenvedélyt. Hát ehhez hozzá kell tennem, hogy zsidót sem tud játszani. Csinálhat a színpadon akármit, senki sem hiszi el neki, hogy zsidó. Csiky Gergely *Mukányijában* kellett volna egyszer egy zsidót játszania, de annyira nem illett rá a szerep, hogy kénytelen voltam visszavenni tőle.

Az életben egyébként ez a téma igen kevésbé foglalkoztatta; egészen addig, amíg aztán egy darabig mindenki kénytelen volt foglalkozni vele, és bizonyítani, ha tudta, hogy nem zsidó. Addig beszélni is csak egyetlenegyszer hallottam erről a témáról.

A vén bakancsos és fia a buszár című darabot játszotta a Nemzeti Színház. Én rendeztem. Néhány nap múlva azt mondja nekem Rózsahegy:

— Benn voltam itt a Pesti Hazai Takarékpénztárban; meglát a fiók-igazgató, odajön hozzám és gratulál: „Jaj, kedves művész úr, ott voltam tegnapelőtt a Nemzetiben, és láttam *A vén bakancsost*. Milyen nagyszerűen tetszett játszani! És milyen remek előadás különben is! . . . És, tetszik tudni, az esett olyan különösen jól, hogy csupa rendes, keresztény, magunkfajta úriember játszott benne, művész úron kívül is: Gál Gyula, Bartos, Fehér Gyula . . . Öröm volt gyönyörködni bennük! . . .” Nahát!!! . . . Most mondjam neki, hogy azok mind a hárman zsidók, és félig én is az vagyok? . . . Egye meg a fene! Ráhagytam! Legyen boldog vele! . . .

Körülbelül egy éve lehetett már tagja a Nemzeti Színháznak, mikor végre személyesen megismerkedtem vele. Nálam mintegy hét évvel idősebb testvérbátyámnak volt egy Mérey Kálmán nevű jó barátja, akivel Debrecenben együtt tett érettségit, és együtt hallgatott jogot. A bátyám 1893-ban felkerült Pestre, s ugyanakkor kezdte meg ott színész pályáját Rózsahegy Kálmán. Debrecenben akkor egy nagyon kedves és csinos művésznő volt a közönség ünnevelt kedvence. Rózsahegy Kálmán és Mérey Kálmán ennek a művésznőnek a kegyeiért versengve összekülönböztek egymással, s már-már párba jött a dologból, mikor a művésznő azzal teremtett békét köztük, hogy félreérthetetlenül és nyíltan egy harmadikat tüntetett ki vonzalmával. A két Kálmán erre nemcsak kibékült egymással, hanem rövidesen össze is barátkozott. Rózsahegy aztán

Kolozsvárra került, majd Pestre, évek múlva azonban, 1901-ben, Mérey Kálmán is Pestre költözött, felújította a barátságot Rózsahegyivel, és megismertetett vele minket is.

Ettől fogva sűrűn találkoztunk. Sokszor eljött színház előtt a Pannonia kávéház-beli törzsasztalunkhoz, szerdán pedig mindig együtt vacsoráztunk Vendrei Ferencnek, a Vígszínház kedves komikusának a Tökkirályhoz címzett kis vendéglőjében, a Vígszínház mögött.

Furcsa kis vendéglő volt. Vendreiné volt a fő szakácsnő, de kiszolgálni is többnyire ő maga szolgált ki, mert elvben tartottak ugyan egy pincért, gyakorlatilag azonban az állás rendesen üresedésben volt. Szerdánként mindig ott ácsorgott a szegletben egy kopott, öreges cigány, hegedűvel a hóna alatt. A mi négy-öt tagból álló kompániánk kedvéért jelent-e meg minden szerdán, vagy mi jártunk-e éppen szerdán az ő kedvéért, nem tudom. Azt sem, hogy miféle szerzet lehetett. Bandából kicsapott, kiközösített bűnös, akivel a többi cigány nem állt szóba? Vagy ő nem állt szóba más cigánnyal? És szabad elhatározásából járt mindig egyedül mint magános bölcs? Rózsahegy *öreg szenvedőnek* titulálta, amin sokat neveltünk, mert nagyon illett rá.

Egyáltalában, amit Rózsahegy *tett* vagy *mondott*, attól mi mind el voltunk mindig ragadtatva. Úgy hallgattuk, mint az orákulumot, s egész héten azon kérődzünk, amit szerdánként tőle hallottunk. Mulatságos volt nagyon és kedves: kifogyhatatlan a tréfákból, anekdotákból, színházi történetekből. Néha énekelt is egyet-egyed, az *öreg szenvedő* cincogó kísérete mellett. Kedvenc nótája volt abban az időben a: *Végigmentem az ormódi temetőn*. Megvolt számára a nóta aktualitása, mert éppen akkoriban szakított a menyasszonyával, pedig halálosan szerelmesek voltak egymásba, de valamin összezördültek, és az eljegyzés felbomlott. Nagyon nagy érzéssel tudta énekelni:

*... Piros bársony keszkenőmet nem bánom,
De a régi, hej, a régi szeretőmet
Teremt' úccse: sajnálom!*

Ilyenkor rendesen kicsordult néhány könnycsepp a szeméből volt menyasszonya tiszteletére, ami minket, naív civileket mindig mélységesen meghatott. Ő azonban már a következő percben mindig visszazökkentette kompániánkat valami bolondos tréfával a vidám hangulatba.

Akkor nevettetett meg bennünket, amikor akart, hiszen több anekdotát tudott és tud ma is, mint a *Magyar anekdotakincs*, és milyen remekül adja elő őket! Sohasem hallottam viccet, anekdotát olyan pompásan, olyan művészi beosztással, amellet a legkacagtatóbb dolgokat is olyan halálos komolysággal elmondani, mint őtőle. Am ez csak olyan álkomolyság, olyan színészi komolyság nála; afféle *kontrafals*, ami csak arra jó, hogy a dolog nevetségességét minél jobban kidomborítsa. De tudott ő igazán komolyan, sőt meghatottan is beszélni, s hozzá még milyen érdekesen. Paulayról például meg Gabányi Árpádról, akiket különösen tisztelt.

A bátyámnak meg nekem azért voltak ezek a Tökkirály-beli vacsorák olyan mindenképp élvezetesek, mert mindketten rajongtunk a színházért és színészekért, mégpedig sokkal jobban, mint más civil színházbarátok szoktak. Meg aztán Rózsahegy olyan elbűvölően tudta előadni a legegyszerűbb esetet is, hogy az ember akarva, nem akarva egy szebb, jobb, gondtalanabb, boldog világ hírnökét sejtette benne. Olyan

egyszerű kis történeteket például, mint amit egyszer, veneziai nyaralása után mondott el.

— Alig tudtam hazajönni, gyerekek! — beszélte. — Elfogyott a pénzem, és hiába küldöztem a színháznak egyik sürgönyt a másik után, nem is feleltek napokig. Nem tudom, próbáltatok-e már, mi az: idegenben lenni pénz nélkül. A legendyhebb, ami az embert érheti, hogy szélhámosnak nézik, és az sem a legsúlyosabb, hogy a Quadri vagy a Floriani előtt ülve kell átvirrasztani az éjszakát. Effélék jártak az eszemben, mire elhatároztam, hogy zálogba csapom az aranyórámat. Benyúlok a zsebembe, hát majd a frász állt belém: csak egy ötforintos, fekete vasóra ketyegett a markomban. Akkor jutott eszembe, hogy az aranyórámat még Pesten elzalogosítottam — volna, ha lett volna valaha, de nem volt. Ilyen reménytelen hangulatban ballagok a Mercerián, hát egyszerre csak egy ismerős ábrázat villan meg a szemem előtt: Tiller Mórnak, az egyenruhakereskedőnek és San Marinó-i főkonzulnak a veres szakállú képe, és jön felém. Isten úgy se', nem célzatosan, esküszöm, minden mellékgondolat nélkül, gépiesen emeltem meg előtte a kalapom, és csak akkor jutott eszembe, hogy hiszen nem is ismerjük egymást. Már tudniillik személyesen. Nem beszélünk egymással soha; nem voltunk egymásnak bemutatkozva. Elcsodálkoztam hát, hogy nemcsak nyájasan köszön vissza, hanem odajön hozzám, és azt kérdi:

— Mennyivel szolgálhatok, kedves művész úr?

Rettentő zavarba estem. Elkezdtem dadogni:

— Hogyhogy? ... Miért tetszik ezt kérdezni? ... Hiszen én igazán ...

— Bocsásson meg, kedves Rózsahegyi úr, de mi Pesten nem ismerjük egymást, és ha ön itt, idegenben, mégis köszön nekem, annak csak az az egy magyarázata lehet, hogy pénzre van szüksége. Ne méltóztassék ezért haragudni! Beszéljünk őszintén! Mondja meg, mennyire van szüksége? Bátran, ki vele! Boldog leszek, ha kisegíthetem!

Erre már igazán marhaság lett volna tovább szabadkozni. Elmondtam neki, hogy hogy állok, mire adott annyit, hogy kifizethettem a hotelszámlám meg haza is jöhöttem ...

Hány meg hány ilyen és hasonló történetet hallottunk tőle. Vastag kötet telnék ki belőlük, de hát azóta bizony elmosódtak az emlékezetemben. Nem is maradtunk el egyetlen szerda estéről sem, pedig a kocsmá már akkor erősen kezdett hanyatlani.

Az ételek jók voltak ugyan — hiszen Vendreiné akarva sem tudott volna rosszul főzni —, a legjobb ételeket azonban maga a jó öreg kocsmáros, vagyis Vendrei tata elette a vendégek elől. És ha még ezt titokban cselekedte volna! Elbújva a konyhában. De nem! Hanem nyilvánosan, sőt, majdnem tüntetőleg, a vendég szeme láttára.

Az étlapról például már ki volt húzva a malacfej. A vendég bánatosan vette tudomásul, hogy összesen nem is volt több malacfej, csak három, s azokat a korai vendégek már elfogyasztották. De alighogy ezen a lelki megrázkódtatáson átesett, s most már azon tanakodott a pincérrel, mivel kárpótolja magát a malacfejért, elképedve kellett látnia, amint Vendrei mama nagy mosolygással egy barnapirosra sült, szájában citromot tartó, gyönyörű malacfejtesz Vendrei tata elé.

Ilyen és hasonló sérelmek gyakran értek bennünket, s végül meg is buktatták a kis vendéglőt, Vendreiek kénytelenek voltak átadni a Tökkirályt más vállalkozónak. Mielőtt azonban végleg megváltak volna tőle, történt benne egy nevezetes esemény: ott folyt le, tudomásom szerint, az első valódi, rögtönzött kabaréelőadás Budapesten, 1903-ban.

A Nagymező utcai Somossy Orfeumban ugyan volt már akkor egy *Tarka színpal* című műsorrészt: a kabaré kezdete Pesten. Erre azonban azt mondták a szakértők, nem ez az igazi, mert a kabaré Párizsban eredetileg jókedvű bohémek egymás közti mulatása, intím kiskocsmákban. Ezt emlegette Nagy Endre is akkor este, mikor ott a Tökkirályban véletlenül összesodródtunk.

Akkor este ugyanis a Vígyszínházban Coquelin ainé vendégszerepelt.* Az előadás után Góth Sándor — a Vígyszínház művészei közt éppen úgy francia szakértő, mint a Nemzeti-beliék között Ivánfi Jenő — odahozta Coquelint a Tökkirályba, alighanem azért, hogy megkóstoltassa vele a magyaros kosztot. A Tökkirályt azonban tizenkét óraker be kellett zárni, mert a helyiségnek csak éjfélig volt nyitvatartási engedélye. A későn végződő előadás után azonban éjfélig nem tudtunk elkészülni a vacsorával, hát, akik ott voltunk, átköltöztünk mindnyájan az udvarra néző nagy konyhába, amely akkorára már szépen rendbe volt rakva. Középen nagy, hosszú asztal állott, körülötte foglalt helyet a vendéglő különböző asztalainak közönsége. Márton Miskára emlékszem, Nagy Endrére, Góth Sándorra közülük. Ott voltunk, persze, Rózsahegy vezetésevel mi is, teljes számban, s velünk volt Katona Nándor, a festőművész is. Akik nem ismerjük egymást, bemutatkoztunk egymásnak, és meglehetősen emelkedett hangulatban tovább vacsoráztunk. Utána Nagy Endre biztatni kezdte Rózsahegyit, adjon elő valamit.

— Ez lenne az igazi, párizsi értelemben vett kabaré, ha most, hogy így összevödött itt egy ilyen művész társaság, mindenki előadna valamit.

Rózsahegy húzódozott, hogy a francia vendég jelenlétében nem is illik magyarul komédiázni, ő pedig nem tud franciául.

— Csak perzsául tudok — mondta — és finnül.

Nagy Endre azonban nem engedett. Régi barátok voltak még Nagyváradról, ahol egy nyáron, mikor Rózsahegy ott játszott vagy két és fél hónapig a kolozsvári társulattal, rengeteg közös csinnel gazdagították a város humorkronikáját. Volt például közönsben egy rajkóbandájuk, amely mindenüvé kísérte őket. Vendéglőben rendszeren a földig érő abrosszal letakart asztal alatt ültek, s gazdájuk *lábjeladására* kezdtek, a vendéglői közönség meglepetésére, muzsikálni. Nagy Endre hát ismerte az emberét, s addig beszélt Rózsahegyinek, míg az azt nem mondta:

— Na jó! De mit adjak elő? Nem jut eszembe semmi!

— Mondd el a havannás koffer esetét — indítványozta Nagy Endre. Rózsahegyinek kiderült a képe:

— Nem érdemes azt elmondani! Hiszen csak annyiból áll az egész, hogy a nyáron a trieszti hajóval jöttem haza Velencéből. Éjszaka. Szép, holdvilágos idő volt, sima víz, ott ögyelegtem, persze, a fedélzeten. Egyszerre csak belebotlom egy pesti milliomos-csemetébe. Milliomos, de híres fukar fráter, aki még egy cigarettával sem kínált meg

* Híres szerepét játszotta, *Cyranót*, melyet ő kreált eredetileg — és amelyben csapnivaló rossz volt. Lehet, hogy amit itt produkált, a balkáni változata volt alakításának, mert egyszerűen csak lehadarta a szerepet, mint valami emléképróban. De ugyanezt tette 914-ben Párizsban *Le Bargy* is, ez azonban, ez a hanyag játék talán csak a nyári Párizsnak szólt, a kritikusmentes előadásnak, amelyen — június lévén — velem együtt csak idegenek voltunk jelen. Most azonban, hogy Coquelinre gondolok, felmerül bennem a gyanú: nem ez volt-e vajon a szerepről a kialakult francia felfogás? A franciáknál olyan nagy kultusza van a beszédnek, hogy egy ilyen szavalástechnikai mutatóvány kedvéért hajlandók eltekinteni a szerep emberi tartalmától. Ez nem lehetetlen. De akárhogyan esett is: hol volt akár a Coquelin, akár a *Le Bargy* *Cyranója* a Pethes Imrédétől vagy az Ödryétől? Akiknek a játékában micsoda megrázó drámai erő és szívbemarkoló líra volt a tökéletes beszédtechnika mellett.

soha senkit, amellet folyton panaszkodik. Akkor is az orrát lógatta, és folyton panaszkodott. Hogy a vacsora rossz volt, a hajó lassan megy, az utasnők csúnyák, a fedélzeten zsírszag van...

— Mi lelte magát — kérdeztem —, hogy még a szokottnál is savanyúbb?

— Hagyja! Dühös vagyok magamra!... Bedőltem ostobán egy csempésznek, és megvettem tőle ezer darab havanna szivart. Olcsón adta, mert nem volt pénze vámra, én meg arra gondoltam, ajándékot adok egy nagybátyámnak, akivel szeretek jóban lenni. És most tudtam meg, hogy a vám egy egész vagyon... Márpedig arról szó sem lehet, hogy én még annyi pénzt kidobjak... Belehajítom inkább az egész paksamétát a tengerbe...

— Az már igazán kár lenne — mondtam. — Hagyja inkább a kabinban. Hadd örüljön neki, aki megtalálja.

— Az én pénzemem? Biz' azon ne örüljön senki fia! Inkább a halaknak! Megyek is érte és felhozom.

Eltűnt, de még annyit sem értem rá elgondolni magamban, hogy ejnye, de komisz, irigy és fukar egy fráter ez, már ott volt egy jókora kézibőrönddel.

— Jöjjön — mondta. — Segítsen áttemelni ezen a korláton.

— Tudja mit? — feleltem. — Adja inkább ide nekem. Majd én próbálok vele valamit...

— Igazán? — csillant fel a szeme. — Megteszi? Nagyon kedves, hogy segít rajtam! Hálás leszek!

Magamnak is volt egy kézikofferem; azzal meg a havannás bőrönddel mentem a vámházhoz. A sapkám zsebre dugtam, a hajam felborzoltam, így ni!...

(Megjátszotta, amit mondott, még bele is sápadt, hogy mind elcsodálkoztunk, és két nagy lábost kapva kezébe a fülénél fogva, bizonytalan, egy cseppet tántorgó léptekkel megjátszotta azt az embert, akit akkor vesz elő a tengeri betegség, mikor szárazra lép. Aki látta, mindenki megesküdött volna, hogy mindjárt rosszul lesz. Félelmes volt és hihetetlenül komikus egyszerre. Góth tolmácsolta Coquelinnek, hogy miről van szó, a francia hangosan nevetett. Rózsahegy letette a két lábost a vámhivatal asztalát helyettesítő tűzhelyre.)

— Tessék! — mondta dülledt szemmel, szédülően, és nagyot csuklott. Nagy Endre mint vámhivatalnok már ragasztotta a bőröndökre a bélyeget, és ráordított Rózsahegyire:

— Menjen már innen! Mit áll itt?... Még az kell, hogy itt legyen beteg!

Rózsahegy hamar felkapta a koffereket helyettesítő két lábost, és rohanva tántorgott ki, de most már úgy, hogy látszott, a katasztrófa rögtön ki fog törni, amint kilép az ajtón.

Óriási taps fogadta, mikor a következő pillanatban mosolyogva visszatért, és még elmondta az epilógot, kezében a két lábossal, amelyeket Vendreiné szemmel láthatólag nagyon féltett.

— Az én milliomos úrfim erre odajön hozzám, és nyúlkál a kofferért. „Nagyon köszönöm — mondja! — Igazán remek volt! Nem is tudom, hogyan háláljam meg... De most már adja ide!” — Mit? — kérdeztem. — Ezeket a szivarokat? Eszem ágában sincs!... Sz' maga a tengerbe akarta hajítani az egészset! És mit gondol, hogy én eljátszom ingyen egy ilyen jelenetet? Szó sincs róla! A szivarok az enyéme! — Így esett, hogy csupa havannát szívtam egy egész esztendeig.

Valaki — civilebb ember volt minden civilnél — kíváncsian kérdezte:

— Tessék mondani, művész úr, ez igaz? Ez a történet?

Rózsahegyí ránézett, és szinte megbotránkozva a kérdésen, halálos komolysággal felelte:

— Persze hogy igaz! Éppen olyan valóságosan igaz, mint a Romeo és Júlia története vagy a Hamleté!... — Amire még sokkal nagyobb tapsot kapott, mint magára a jelenetre.

Utána Nagy Endre valahonnan egy gitárt kerített, Vendreiné erősen helytelenítő megjegyzései mellett felugrott a már kihült tűzhelyre, és francia chansonokat adott elő. Góth meg Vendrei pedig valami rögtönzött jelenettel kacagtatták meg a társaságot, és a többiek is hozzájárultak az est sikeréhez, ki mivel tudott.

Ez volt ősi formájában a legelső kabaréelőadás Pesten, s nem tudom, Nagy Endrében tudat alatt nem ekkor fogamzott-e meg a kabaréalapítás gondolata.

A szerdai vacsorák azonban nem sokkal ezután megszűntek. Egy ideig ugyan jártunk még ide-oda, Metropolba, Bányayba, Szikszayba, de aztán, egy szép napon, Rózsahegyí barátunk sugárzó ábrázattal adta tudtunkra, hogy kibékült a menyasszonyával, és hamarosan meg is lesz az esküvő. Ezt az örömhírt, őszintén szólva, meglehetősen vegyes érzelmekkel vettük tudomásul. Mert örültünk ugyan egyrészt az ő nagy örömeinek, másrészt azonban — és félek, sokkal nagyobb mértékben — sajnálkoztunk, hogy el fog szakadni tőlünk, ami aztán be is következett. A mi társaságunk is szétházasodott, engem kivéve, aki sokkal fiatalabb voltam.

Ettől fogva kevesebbet találkoztunk, egészen addig, amíg vadásztársak nem lettünk, s ezen a réven később bejáratos lettem az otthonába is.

Azt tartják, sehol sem lehet olyan jól kiismerni az embereket, mint utazás, kártyázás és vadászat közben. Nahát, én évtizedekig vadásztam Rózsahegyí Kálmánnal, és a lehető legjobb bizonyítványt állíthatom ki róla. Nemcsak mint fegyelmezett, higgadt és kitűnő puskásról meg a vadászat nemes mesterségének is avatott művészeről, hanem főleg, mint irigység nélkül való, mindig jókedvű, türelmes és kedves cimboráról, akit derült nyugalmából sohasem zökkentett ki semmi kellemetlenség. Sőt! Ha véletlenül úgy adódott, hogy a vadak nem akartak puskacső elé kerülni, s a társaság kezdett elkedvetlenedni, neki rögtön eszébe jutott valami móka, amivel megmentette a hangulatot. Ezért aztán az olyan vadászat, melyen Rózsahegyí Kálmán is jelen volt, csak jól sikerülhetett, mert ha löni nem volt is *mit*, nevetni mindig volt *min*. Ő mindig szolgált vele, s mindenki azzal az érzéssel ment haza a leggyengébben sikerült vadászatról is, hogy kitűnően mulatott.

Számomra egyébként azért is emlékezetes a vele való vadászat, mert ő léptetett be abba a garmamikolai vadásztársaságba, melynek Tóth Imre is tagja volt, s ez — amint már említettem — döntő befolyással volt egész életemre.

De ettől eltekintve is! Milyen kedvesekké, kedélyesekké tudta tenni azokat a mikolai vadászatokat! Ő volt a rendezője, felügyelője, vadász mestere, szóval *totum facja* az egésznek. Mikola messzebb volt, semhogy egy nap alatt megjárhattuk volna, hát rendszeren ott aludtunk a zselízi kocsmá egyetlen, de tágas vendégszobájában hárman-négyen, olykor öten is. Az öregek — Tóth, a Nemzeti Színház főrendezője, Alszeghy Kálmán, az Operaházé —, mikor lefeküdtünk, mindig elmondatták Rózsahegyível még elalvás előtt a palacsinta-adomát az egyszeri legátusról, amin aztán tizedszer is éppen úgy fuldoklásig tudtak kacagni, mintha akkor hallották volna

legelőször. De nemcsak efféle, közkézen forgó anekdoták előadásának volt mestere Rózsahegy, sokkal mulatságosabbak voltak azok a tréfák, melyeket maga talált ki.

Beszálltunk például hazafelé jövet Kápolnásnyéken a vonatba öten. Egyik szakaszban három üres hely volt, másokban kettő, Rózsahegy benézett egyikbe is, másikba is, aztán arra mutatott, ahol csak két üres hely volt.

— Gyere, druzsám! Ide ülünk! — mondta nekem fennszóval, és súgva hozzátette: — Kiteszem én ezeket innen egy-kettőre! Csak vigyázz, el ne rontsd!

Azzal belépett a szakaszba, szépen köszönt, és elkezdte felrakni holmiját a hálóba, háttal fordulva az egész társaságnak. Közben hozzám beszélt, mintha folytatna egy félbehagyott történetet.

— Gyanús volt nekem rögtön, ahogy megláttam. Támolyogva jött, és halál-sápadt volt. Aztán ott, egészen közel, mellettem egyszerre csak meginog, összeesik, és fektében elkezd... — kifelé fordult, az ott ülők felé, és úgy mondta: — elkezd megkövetem, hányni. Majdnem a cipőmre. Először azt hittem, részeg, de már szaladt utána két ápolóféle, és az egyik rám ordított: „Hozzá ne nyúljon! Kolerás!... A megfigyelőből szökött ki!”... Hát hallottál ilyet? Kolerás, kiszökik, és éppen ott esik össze mellettem. Fene egye meg!

— Jó, hogy téged is el nem cipeltek a megfigyelőbe — feleltem.

— Akartak! Az egyik pribék elkezdte, hogy menjek velük. Ráfogtam a puskát, és megesküdtem, hogy belélövök, ha el nem takarodik. Így sikerült megmenekülnöm... De disznóság, hogy az újságok erről egy szót sem írtak.

A szakasz négy utasa közül egyik úr erre hirtelen felállt, lekapkodta holmiját a hálóból, és sietve elment. Egy másik úr meg egy hölgy — ezeknek nem volt semmi csomagjuk — követték példáját.

A negyedik utas — egy javakorú férfi — nem mozdult, csak mosolyogva kérdezte.

— Hol történt ez, művész úr, és mikor?

— Ez, uram — felelte Rózsahegy a legtermészetesebb hangon —, 1899-ben. Vác mellett. Utólag persze kisült, hogy egy kolera sem volt az esetek közt... Ni csak!... Most veszem észre, hogy innen meg elszöktek az utasok. Csak nem a kolerától ijedtek meg?... Szólj át, druzsám, Didiéknek, jöjjenek át. Van itt hely mindnyájunknak.

Egy időben, mikor elrendelték, hogy minden jármű oldalán, tehát a falusi szekerekén is, ott kell lennie a tulajdonos nevét és lakhelyét feltüntető táblának, azzal szórakozott, hogy teljesen idegen parasztembereket, akik szekerekük bakján üldögéltek, várakozva valamire vagy valakire, lelkendező örömmel szólított nevükön:

— Ni csak, ni: Keserű Gergely uram! Adjon Isten jó napot! Hát hogy van? — És eldiskurált velük mint régi ismerősökkel, olyan ügyesen, hogy soha egyik sem foghatott gyanút, hogy ez a szíves beszédű, vadászruhás, úrforma ember nem tud róla valójában semmit a nevének kívül, s azt is a szekere oldaláról olvasta le.

Megnéztem, persze, minden szerepében. Mikor összebarátkoztam vele, akkor már beérkezett művésze volt a Nemzeti Színháznak, és nemcsak a színházi közönség körében volt népszerű, elismerték nagy művészetét már a kollégák is. Főleg attól fogva, hogy Gárdonyi új utakon járó népszínművében, *A borban* eljátszotta Baracs Matyit. Ezzel a darabbal már nem voltak olyan összeütközései, mint annak idején *A falurosszával*. A falut és parasztot pontosan ismerő színész alakítása *A borban* harmonikusan folyhatott egybe a darab stílusával, mert *A bor*, ha meséjével és mondanivaló-

jával nem szállt is le az élet mélységeibe, a realitások terén mozgott teljesen. Sem illendőségből nem torzított, hogy kendőzze a valóságot, sem fellengős érzelmekkel nem ruházta fel a józan parasztokat, akiknek az efféle sem a jellemükkel nem fér össze, sem a vérmérsékletükkel, tehát csak hazugságnak hathat — annál inkább, minél őszintebben próbálja a színész megjátszani. Ez a darab, melyet akkor teljesen realistának éreztünk, úgy hatott a konzervatívságtól kissé már fülledt levegőjű Nemzeti Színházban, mint mikor egy hosszú idő óta elzárt palotában kitarják az ablakokat, és beárad rajtuk a tiszta levegő. A régi, kitűnő és őszinte művészek maguk is élvezték üdítő frissességét, de szokatlan őszinteségét kissé nyersnek érezték, és ez felkeltette aggodalmukat: jaj, nem sok-e ennyi leplezetlen valóságosság?

Rózsahegyit ellenben nem bántotta semmi aggodalom: elemében érezte magát, ösztönösen teljes realitásra áhítózó művészetével a realista darabban. Egészen beleélt magát Baracs Matyi szerepébe, s egyik próbán hegyeset köpött egy teljesen átértett jelenetben.

Vizvári Gyula, a darab rendezője, elszörnyedve kiáltott fel a színpadra:

— Mi az, Rózsahegy! Maga az ország első színpadán köp? Remélem, az előadáson nem fog ilyet csinálni!

— Bocsánat, rendező úr! — felelte Rózsahegy. — De én úgy tudom, hogy *én most nem az ország első színpadán vagyok, hanem a Baracs gazda portáján.*

Vizvári meghökkent; megcsóválta fejét, és azt felelte:

— Ejnye, de furcsa kisfiú maga!

A premier előtt aztán odament Rózsahegyhez, és azt mondta neki:

— Nézze, Rózsahegy! Én nem bánom, ha köp. De *a maga felelősségére köpjön.* — Rózsahegy köpött is bátran a premieren, amire a közönség zuhogó tapsal válaszolt.

A bornak nagy közönségsikere volt. Általában az egész előadásnak, Rózsahegyinek pedig különösen. Neki ez jelentette igazi beérkezését. Ennek külső jele az volt, hogy Gárdonyi, aki addig nem állt szóba vele a próbákon sem, mert mással szeretne volna játszani a szerepet, a premier után megvárta a színészudvaron, kezét nyújtotta, és azt mondta:

— Legyünk pertuk!

Nemsokára pedig egy új darabbal, az *Annuskával* jelent meg a színháznál, amelyet kifejezetten Ligeti Juliska és Rózsahegy Kálmán számára írt, hálából *A born*-ban való kitűnő játékukért.

Rózsahegy játékának szinte hihetetlen egyszerűségére, közvetlenségére és természetességére Baracs Matyi szerepében döbbsentem rá én is. Akkor vettem észre, mikor már harmadszor vagy negyedszer néztem meg a darabot, hogy mennyire nem színészkedik, jóformán nem is játszik, csak *van*. Benne él a történetben, részese annak, de *anélkül hogy ágálna és szerepelne*. Amivel azt szeretném mondani és érthetővé tenni, hogy kifejezett ugyan mindent, amit szerepe megkövetelt vagy előírt, de csaknem minden szokásos színészi eszköz nélkül, és mégis milyen hatásosan. Pedig egész alakítása csak annyi volt, hogy magára öltötte az alakot, mint valamely palástot, mire az egyszerre csodálatosképpen megszínésedett rajta, és valósággal kivirágzott, de olyan magától értetődő természetességgel, akárcsak tavasszal az almafák.

Ilyen volt színészete később is, és ilyen ma is, de mekkora változatosság van ezen a természetességen, egyszerűségen és közvetlenségen belül. *A vén gazember* Borly

Gáspárjának bölcs nyugalmától *A makrancos hölgy* Grumiójának viharos szelevertidőségig hányféle jellem, vérmérséklet, modor, amelyekkel alakjait annyira különbözőkké tudta tenni egymástól! Légió azoknak az egymáshoz semmiben sem hasonló figuráknak száma, amelyeket hosszú pályáján nagy művészetével életre keltett és felejthetlenné tett.

Számomra, klasszikus alakításai közül, legemlékezetesebb a *Szentivánéji álom* Zubolya, a *Lear király* meg a *Vízkereszt* Bolondja, a *Hamlet* sírásója, *A velencei kal-már* fiatal Gobboja, Molière *Fősvényének* Jakab mestere, *A kényeskedők* Mascarille-je, Szigligeti Ede *Cigánya* meg a *Bánk bán* Tiborca — és az ettől legmesszebb eső Szellemfi a *Liliomfi*-ban. Nagynevű elődöktől vette át ezeket a szerepeket, anélkül hogy legkevésbé is utánozta volna valaha akármelyiket. Ha egy-egy hagyományos *nota benét* átvett is, azt annyira át tudta formálni a maga egyéniségéhez, hogy senki-nek sem juthatott eszébe soha az előd, akitől már látta esetleg a szerepet, de meg játéka közben is mindig annyira magával ragadó és hatásos, hogy feledtet a nézővel mindig minden egyebet. Eredeti mindig, mert alakjait az életből veszi, és szűri át a maga egyéniségén, a játékot pedig a helyzet őszinte és bensőséges átélésével és át-érzésével formálja ki, és mindig bele tudja vinni a szívét. Így születnek meg azok az elbűvölő alakításai, melyeknek az emlékét az ember egy életen át viszi magával, hogy időnként elmerengjen rajtuk.

A felsorolt szerepek közt egészen egyedül áll a maga szívettépő vigasztalanságá-ban *Bánk bán* Tiborca. Ehhez nem vehette hasznát sem bájának, sem humorának. A nagy, optimista emberábrázolóknak itt meg kellett tagadnia önmagát, és — ami egy olyan népszerű színésznek, mint ő, talán még nehezebb — szembe kellett szállnia a közönség jókora részének várakozásával, mert hiszen akkoriban még a színház kar-zati rétegeinek iskolázottsága nem terjedt *Bánk bánig*. Mikor tehát ráismert Tiborc maszkija alatt Rózsahegyire, valami mulatságosat várt tőle, úgyhogy még a nézőknek ezzel a csalódásával is meg kellett birkóznia előbb, hogy végül mélységes szánako-zásra és bánatos együttérzésre ragadhassa őket.

Nagy művészetének és művészete széles skálájának bizonyága, hogy ez sikerült neki, meg az is, hogy függetleníteni tudta magát Ujházi meg Szentgyörgyi István Tiborcának emlékétől is teljesen. Nem hasonlított alakítása egyikéhez sem: egészen a maga módján volt egyike a legkitűnőbb Tiborcoknak: tökéletes megtestesülése az elesettségében olyan megrendítő és szívfacsaró, a lázadás határáig való üldözöttségé-ben pedig egy villanásnyira félelmes, de eltiportságában tehetetlen, nyomorgó, ma-gyar jobbágynek.

Mikor másnap *Az aranyember* csajkás tisztjének egyetlen, kis jelenetből álló szerepében láttam, alig bírtam elhinni, hogy ez ugyanaz a színész, aki tegnap Tiborcot játszott. Mert az ilyen pár szavas kis epizód szerepeknek is utolérhetetlen mestere volt. Kisajtolta belőle minden hatást, és jelentőssé tudta emelni. Mint csajkástiszt, saját fon-tosságának tiszszeresen átértett tudatában, valósággal berobbant a színpadra, lármázva és fennhéjázón; felforgatott és zavarossá tett mindent, ami addig látszólag rendben volt, és mert mégsem tudott a keresett titoknak nyomára akadni, egyszerre károm-kodott haragjában és kacagott elragadtatásában, hogy így ki tudták játszani. Aztán ebből a hatalmi mámoros, félbolond, egyenruhás örülből egyszerre csak előbújt egy pillanatra egy emberséges lélek: mondott egy józan, meleg mondatot, utána újra lár-mázni kezdett, aztán elviharzott.

Ötven évvel ezelőtt láttam, de nem tudnám elfelejteni, ha akarnám sem. Ki játszotta a főszerepet, az Aranyembert? Kicsoda Krisztyánt? Nem tudom. Csak Jászaira emlékszem ebből az előadásból, Teréza-mama szerepében, Ligeti Juliska Noémijére és Rózsahegy csajkás hadnagyára. Jászaira mint az emberi jóság és tisztesség monumentális megtestesülésére, Ligetire mint végtelenül bájos jelenségre — Rózsahegy csajkás hadnagyára azonban nemcsak általánosságban, hanem úgyszólván minden gesztusára, hangsúlyára — éppen úgy, mint Tiborcának is minden mozdulatára.

Milyen szédületesen messze van pedig egyik alak a másiktól! Milyen más világból való ember az egyik, mint a másik! De a Rózsahegy széles skálájú művészete könnyen megtalálta a tökéletesen illő hangot egyikhez is, másikhoz is.

Ha mindezeket és a közbeeső számtalan komikus, humoros, vidám, komolykás, sőt, komoly alakot számba véve most már jellemezni próbálnám Rózsahegy Kálmán színészetét; ha be akarnám sorozni valamelyik kategóriába; ha azt kérdeznék tőlem, mifajta színész; a régiékhöz tartozik-e vagy az újakhoz: bizony nem tudnám megmondani. Azt tudom csak, hogy régen is olyan volt, mint most, és most is olyan, mint régen volt, mert nyomtalanul szállt el fölötte az idő, minden irányzatával, iskolájával, színjátszó stílusával és izmusával: — mert Rózsahegy Kálmán művészete mindig stílustalan volt, akárcsak az örök *Természet* vagy a hamisítatlan, természetes *Élet*, amelyekből táplálkozott. Ezért időtlen. Ezért nem ment, és nem is mehet ki a divatból. Mert teljesen realiztikus.

Ezért hivatott arra, hogy tanítson, és tudását — amennyire ez lehetséges — továbbadja. A tehetséget, sajnos, nem lehet másba átlántálni, a mesterségbeli tapasztalatokat azonban igen, s ezek feltárása a tehetségek előtt már nagy segítséget jelenthet pályájukon. Rózsahegy Kálmán színésziskolájából sok jeles művész került ki az évek folyamán. Egyik legelső növendéke a — sajnos! — korán elhalt, búbajos hangú, szép Péchy Erzsike volt. A ma is szereplők közül pedig, hogy csak a legkitűnbőbbeket említsem, az ő tanítványa volt — ábécé sorrendben — a bájos és tehetséges Komlós Juci, a hódító megjelenésű, kitűnő Lázár Mária; a mindig érdekes és eredeti Mezei Mária; az őstehetségű Görbe János; a sajátos humorú Peti Sándor és a ragyogó múltját új sikereivel egyre jobban elhomályosító, immár a legkitűnbőbbek közé emelkedett Ráday Imre.

Rózsahegy Kálmán sokat dolgozott, és ezt teszi ma is. Játsszik színházban, kabaréban, fellép koncerteken, és vendégszerepel vidéken is. Közben próbál, tanul, tanít — és mindez bizony eléggé igénybe veszi. Talán nem is bírta volna így, annyi éven át, ha, szerencsére, ott nem lett volna mellette segítségül a felesége. Az a hajdani kisleány, aki után egy időben, mikor úgy látszott, hogy nem lehetnek egymáséi, joggal sóhajtozott annyit, mert, amint azóta bebizonyosodott, hozzáillőbb, nekivalóbb, megértőbb asszonyt aligha talált volna még egyet ezen a világon. Ő maga azt írta róla: — több, mint feleség; a művész számára nélkülözhetetlen élettárs és munkatárs.

Rózsahegyiné pedig egyszer az uráról egy színházi hetilap felszólítására készült hosszú cikkében ezt írja:

Eltökélt szándékom, hogy egyszer majd... megírom őt. Érdekes és tanulságos könyv lesz, melyből tanulhatnak is azok, kiket a sors kiválasztott kegyessége művész mellé rendelt. Megtanulhatják, milyen kötelességeket ró rájuk az a körülmény, hogy egy kiváltságos ember életében részt vehetnek. Nem könnyű, talán minden asszonyi bivatás közt a legnehezebb — de mámorosan szép feladat.

Ezután nagy vonásokban megírja férje pályafutását és élete fő mozzanatait megismerkedésükig, illetve, amíg holmi családi ellenkezések és huzavonák után egymáséi lehettek, aztán így folytatja:

... A csitri kislány érett, nyitott szemű asszonnyá fejlődött, és megérezte bivatását, egy jóságos, drága, érzékeny, aranyszívű művész mellett mi a dolga.

Megérezte, hogy itt nem kis, alázatos cselédre van szükség, babos rubás, egyszerű kis párra. Itt fantáziát, látókört fejlesztő, izgalmas, talán szenvedésekkel is járó, de tebetséget érlelő lelki szenzációk biányoznak. Hogy itt az élet gazdag skálájának minden hangját meg kell szólaltatni. És így lett A b o r Matyijából H a m l e t sír-ója. Talán ezért volt minden.

És forrt, ért, fejlődött, és amíg él, mindig fejlődni fog, mert sohasem ballottam tőle, hogy bármi is, amit csinált, az jó, az kész. Sokszor valamelyik szerepe tizedik előadása után így szól hozzám: — M o s t nézd meg, anyikám, mi lett a szerepből; most egészen másképp csinálok!

A szorgalom, a kötelességtudás, az abszolút, a mindenkit megölelő lelki jóság és szerénység a legfőbb jellemvonásai.

Térdig járja le a lábát bárkiért, aki hozzá fordul, és ha egy növendékének rossz a cipőtalpa, egy világerért nem vesz el tőle többé tandíjat.

Mint apa a legdrágább, a legjobb: puha szívű. Mindent megtesz a gyerekeiért. Reszket értük, és a legcsekélyebb bajuk rettenetes izgalmat jelent neki. Csak akkor boldog és nyugodt, ha mind együtt vagyunk.

És azért mégis: ő a mi gyerekeink. Féltett, drága, ősz, nagy gyerekeink, kinek mindenbe joga van: hiszen ő olyan sokat ad nekünk!

Egyszer elutazott pibenni. Egy hűséges rajongója elkísérte. Én csomagoltam neki, és a rubái közé becsempésztem egy levelet. Annak a neki sok derűs, kedves örömet jelentő rajongójának címezve.

Ebben azt írtam: „Kérem szépen, vigyázzon rá nagyon, ő egy ország kincse, öröme, egy szomorúan süjtött nép derűje, vigasztalója. Gyermekének imádott apja, és hogy nekem mi, abhoz még maga nagyon szőke, nagyon fiatal — és nagyon boldog, sembogy megérthesse.”

Így Rózsahegyiné, vagyis *Drági*. (Mert így nevezik őt családi és baráti körben.) És hogy Rózsahegy Kálmán színészi pályáján elért mindent, amit színész Magyarországon elérhetett, abban az ő nagyszerű tehetségén és személyes tulajdonságain kívül kétségtelenül része van felesége megértő segítségének és szerető gondosságának is. Örökös tagság, címek, kitüntetések, szülőfalujának díszpolgársága és egy egész nemzet irodalmi és művészeti közvéleményének hódoló elismerése, a nép legszélesebb rétegeire kiterjedő közönségének rajongó szeretete: ezt mind megkapta, kit akarva, kit akaratlan.

Rózsahegy tisztában volt vele mindig, mit köszönhet ennek a művészetrajongó, lelkes asszonynak, akiben csodálatosképpen mind megvoltak és megvannak azok a tulajdonságok és képességek, amelyek őbelőle hiányoznak: betűéhség, kultúrszomj, nyelvtudás, szorgalom és az a széleskörű műveltség, amely ezekből önként következik. Hallgat is rá vakon, egészen addig a határig, amíg egészséges és csálhatatlan művész-ösztöne megtorpanásra nem készíti egy-egy olyan feladat előtt, amely művészi mondanivalóinak körén kívü' esik.

Voinovich igazgatása alatt történt egy ilyen, nemcsak órá, hanem csaknem minden színészre jellemző eset, melynek passzív szereplője voltam.

Bejön egyszer a színházi szobámba azzal:

— Pajtás, én el akarom játszani *Crampton mestert*, Hauptmann-nak a darabját. Ez lesz az én *pályám csúcspontja*. Ha nem engeditek, ha bármiféle akadályokat gördítetek elém, hát itthagynom a színházat...

Elcsodálkoztam kissé. Crampton Ujházi játszotta annak idején. Később Somlay Artúr. Ujházi elragadó volt, és Somlay elég jól leutánozta. De maga a darab igazán nem olyan, hogy közönséget vonzhatna: unalmas, lagymatag, cselekménytelen. Azt feleltem:

— Mit pattogsz előre? Hiszen még nem mondtam semmit... Nem tartom ugyan szerencsés ötletnek, de ha olyan nagyon nagy guszthusod van rá, én nem fogom ellemezni. Mert tudom, hogy ha egy olyan művész, mint te, komolyan ambicionál egy szerepet — bizonyosan van valami művészi mondanivalója benne, hát módot kell neki adni rá, hogy eljåttsza, kivéve, ha a szerep teljesen ellene mond az egyéniségének. Lelked rajta, hogy éppen ezt választottad, de én, a magam részéről, nem bánom; remélem, valami érdekeset fogsz benne produkálni. Beszélni fogok Voinovichcsal, és ha neki nincsen ellenvetése, előadjuk. Majd értesítelek.

Voinovich, amint előre gondoltam, azt felelte, semmi kifogása a terv ellen. Másnap hát felhívtam a Rózsahegy-lakást.

Felesége vette fel a telefont. Mivel az ura nem volt otthon, elmondtam neki, hogy minden rendben van: rövidesen műsorra fogjuk tűzni a *Crampton* felújítását, Kálmánnal a címszerepben.

— Nagyon örülök! — felelte. — Most láttam a darabot Berlinben, el voltam tőle ragadtatva... Kálmán remek lesz. Ez lesz *pályájának a csúcspontja!*

Körülbelül egy hét múlva vadászni mentünk ketten Rózsahegyivel. Ülünk az autóban, egyszer csak azt mondja:

— Te, druzsám! Elolvastam azt a *Crampton*! Te!... Hisz az halálos unalom! El nem játszom akkor sem, ha dupla gázsit adtok!...

Ilyesmi azonban nagyon ritkán fordult elő, sőt, ezt az egyetlen esetet kivéve talán sohasem. Drági nagyon jól tudta és tudja, mi való az urának, s a szerep ellen itt sem volt Kálmánnak kifogása, de nem látott a darabban közönségsikert.

Külön fejezetet érdemelne az a legenda, amely a Rózsahegy szerepnemtudásáról volt elterjedve egy időben, és amelyből nem volt igaz egy szó sem. Éppen úgy, ahogy nem volt igaz Ujháziról sem, akiről ezt szintén sokszor hallottam, de aztán pontosan az ellenkezőjét tapasztaltam, mikor mint rendező dolgoztam vele. Ugyanígy mondhatom, hogy Rózsahegyivel sem történt meg soha, hogy ne tudta volna a szerepét.

Hogy ennek mégis az ellenkezője terjedt el, annak az a magyarázata, hogy Rózsahegy valóban nem úgynevezett szövegszínész, nem a szavak színes tolmácsolásának, nem a zengzetes dikciónak az embere, hanem a drámai helyzetek hű és őszinte megjátszásáé. Próbákon is elsősorban mindig a helyzetbe való beleélés foglalkoztatja, s főleg olyankor fordul elő, hogy nehezen jegyzi meg a szöveget, ha az nem egészen pontosan illik a drámai helyzetre, vagyis, ha ő maga ösztönösen más szót vagy szavakat érez, mint amiket a szerző írt. Vannak szerzők, akik türelmetlenek a készülő alakításokkal szemben, és már az első próbán tökéletes szövegtudást várnak, mert azt képzelik, darabjuk sikere egyedül azoktól a nagyszerű szavaktól függ, amelyeket

leírtak, és felháborodnak, ha a színész a vajadás lázában egy szót elvét, és más — esetleg egy odaillőbet — mond helyette, mert hiszen nem minden színpadi szerző Shakespeare avagy Molière, akik majdnem csálhatatlanok. Shakespeare maga nem tartotta magát csálhatatlannak. Legalábbis erre vall, hogy ugyanaz a Shakespeare, aki talán éppen a pontosan megfelelő szavak és kifejezések alkalmazásában volt a legnagyobb, darabjaiban bizonyos részeket, esetleg egész szerepeket prózában írt meg, és nem versben, mintegy jelezve ezzel, hogy ott a szöveg kötetlen, és arra szabadítva föl így ilyen Rózsahegy Kálmán-szerű színészeket, hogy érzésük szerint más, találóbb szavakat vagy kifejezéseket mondhassanak az övé helyett, mert megbízott helyzetet átérző, csálhatatlan művészi ösztönükben.

Akadtak azonban Shakespeare-nél kevésbé szerény szerzők, akik féltékenyen ragaszkodva minden leírt szavukhoz, türelmetlenségükben és izgatottságukban a betanulás hetei alatt teleharangozták és telejajgatták a kávéházakat, hogy Rózsahegy (pedig még nem igazán játszott, hanem csak próbált vagyis kísérletezett) nem tudja a szerepet.

Az én egyik darabomban Rózsahegy az öreg Ladányit játszott. Én is elég izgatott szerző voltam, és én is szeretem, ha azt a darabot játsszák az én nevem alatt, amelyet én írtam. De nekem egyáltalában nem volt a Rózsahegy szövegtudása ellen a legkisebb kifogásom sem. És mint sok darabjában rendezője is, csak ugyanezt ismételtetem. Sem hanyagsággal, sem léhasággal, sem emlékezőtehetsége fogyatékoságával nem lehet vádolni. Minden művészi feladatát komolyan vette, és teljes erejével igyekezett őket a legtökéletesebben megoldani, ami sikerült is neki mindig. És a főpróbára, azaz, mikorára kellett, mindig kifogástalanul tudta a szöveget is.

Mindig lelkiismeretesen dolgozott, ha közben ráért is, hogy tréfákon meg mindenféle ugratásokon törje fejét, bár fejtörés nemigen kellett neki hozzá, hiszen olyan könnyen teremtek meg mókás fejében a legmulatságosabb ötletek, mint kitűnő alakításai.

Ugratásainak egyik legfőbb médiuma a nála jóval idősebb Faludi Antal* volt, egykor Nagy Imre és Szacs vay Imre tréfáinak céltáblája, később Ivánfié majd meg

* Faludi Antal (1851—1932). A Nemzeti Színházhoz még Szigligeti szerződtette 1873-ban. Segéd-színész volt, és elég tehetségtelen, de úgy viselkedett, mintha a színház legnagyobb művésze volna, s talán ezzel hívta ki maga ellen az örökös ugratást, amire azonban végeredményben sohasem fizetett rá, rengeteget „potyázott” ugratóin.

Vele történt az a híres eset, amely nem kevésbé jellemző az egykori vidéki színügyi bizottságok Shakespeare műveiben való jártasságára.

Faludi vidéki színész korában vezető szerepeket játszott, s mikor a Nemzeti tagja lett, még el-eljárogatott régi sikerei színterére vendégszerepelni. Így játszott el egyszer Győrben *Otbellót*, ahol azonban az a baj történt, hogy a kis társulat egyes tagjai nem tudták a szerepeket, és saját szavaikkal pótolták Shakespeare szárnyaló, drámai szövegét. Ahol nem jutott eszükbe a helyzetnek megfelelő kifejezés, *klasszikus stílusban* segítettek magukon, aminek az lett az eredménye, hogy úgy telerakták a darabot mindenféle erőteljes kitételekkel Desdemona dehonosztálására, hogy az egész darab csak úgy hemzsegett a tömérdek *sajba, ringyó, rima, bregyó*, sőt népiesebb címektől, amiket a szegény nőre ráaggattak. A színházi közönség végre is annyira megbotránkozott, hogy sokan tüntetően otthagyták az előadást, a színügyi bizottság pedig — szigorú megrovásban részesítve az igazgatót, hogy ilyen trágár és szemérmetlen darabot merészelt előadni — Shakespeare-t mindörökké letiltotta a győri színház műsoráról.

Faludi egy másik vendégszereplésének pesti utójátéka pedig az volt, hogy a még akkor nőden, és hónapos szobában lakó művész éjjel érkezvén haza egy nagy babérkoszorúval, a koszorút egy szék karjára akasztotta, aztán sietve lefeküdt. Reggel megjelent a mosónője ruháért, s meglátva a koszorút, valamely merőben szokatlan és logikátlan eszmetársítás következtében azt kérdezte tőle:

— Jé! Művész úr! Temetésen tetszett lenni?

Amire a kollégák, mikor Tóni elmesélte nekik az esetet, azt mondták, a mosónő eltalálta az igazat, mert Faludi vendéjátéka csak a művészet halála és temetése lehetett.

az övé. Rengeteg gonosz csínyt követtek el vele. Ivánfi egy grand-seigneur pazar gesztusaival pénzelte és taposott rajta, Rózsahegy csodálatos leleménnyel ugratta.

Egyik legkegyetlenebb tréfája volt vele a cselédszerző ügy. Nyaralás után, augusztus 21-én — ez volt a próbák kezdetének napja —, szünet után találkoztak a színházban. Rózsahegy Velencében nyaralt, Tóni Balatonlellén.

— Hogy vagytok, Tónikám? — kérdezte Rózsahegy. — Hazajött a családod is?

— Nem. A feleségem még ottmaradt a leányokkal Lellén. Csak én magam jöttem fel az öreg szakácsnékkal, Lidivel.

— Jól főz Lidi? — kérdezte Rózsahegy.

— Remekül.

— Meghívhatnál egy ebédre!

— Hogyne! — felelte Tóni. — Majd éppen ilyen parasztgyomrot fogok tömni! Hát még mit nem?

Rózsahegy erre próba után bement egy cselédszerzőhöz, és azt mondta neki:

— Faludi Antal vagyok, a Nemzeti Színház tagja. (Mondhatta bátran, mert még nem volt olyan ismert művész.) Egy jó szakácsnőre lenne szükségem. Lakom itt és itt. Kérem, küldjenek egy szakácsnőt, de reggel hat órára, mert aztán elmegyek hazulról. Van ott egy asszony, egy szakácsnő, az majd okoskodik, de ne hallgassanak rá! Csak tolják félre, és jöjjenek be!

Ezt még két cselédszerzőnél megismételte, azzal a különbséggel, hogy egyiket hét órára, másikat nyolc órára rendelte oda. Másnap Tóni feldúlva érkezett a próbára, és elmondta, mi történt vele.

— És még ráadásul hogy erőszakoskodtak! — panaszkolt éppen Rózsahegyinek, aki megdöbbsent és részvevő arccal hallgatta. — Lidit félrelökték, valósággal betörték hozzám, és még nekik állt feljebb... Lidi sírt, nem akarta elhinni, hogy nem én rendeltem oda őket... Megfoghatatlan, hogy mi akar ez lenni!

— Csak valami ostoba tévedés lehet! — mondta Rózsahegy, aztán próba után elment három másik cselédszerzőhöz, és megismételte az előző napi rendeléseket ugyanúgy.

Erre már félig betegen érkezett Faludi másnap a próbára. Rózsahegy csupa részvét volt, és vitte Faludit próba után a rendőrségre, de, persze, nem oda, ahol nyomozást is indítottak volna, hanem egy ismerős rendőrfogalmazóhoz, aki be volt avatva a hecbe, és nem csinált persze semmit. Aztán megebédeltette az elkeseredett embert a Pannoniában; utána hazakísérte, vigasztalta, hogy most már rendben lesz minden, mert a rendőrség éberem őrökdi, többé nem kell félni. Aztán elment újabb három cselédközvetítő irodába, és megismételte a heccet harmadszor is.

Ezt már nem bírta Tóni. Beteget jelentett. A szakácsnő csakugyan leutazott Lellére, itthagya csapot-papot. Tónit megint csak Rózsahegy vigasztalta, és kosztoltatta a vendéglőben, együtt szidva vele a lelketlen tréfacsinálót. A további ugratást azonban végleg beszüntette, miután Faludiné is felérkezett, akinek Lidit is sikerült megbékítenie. Hogy a heccet ki követte el, sohasem tudták meg Faludiék. Tóni még sokáig emlegette, s mindenkire inkább gyanakodott, mint Rózsahegyire, aki pedig csinált vele egyéb tréfát is eleget.

Vadászatra is kihívta például egyszer, Garammikolára, persze, nem puskásnak, csak nézőnek, hajtónak. Minket nem avatott be tervébe, csak annyit mondott, akármilyen történik is, ne csodálkozzunk semmin, hanem *vegyük a lapot*, azaz menjünk bele

mindenbe. — Tóni fehér vászonruhában és Girardi-kalappal jelent meg a kiránduláson. Zselizen szálltunk le a vonatról, ott vártak ránk a szekerek, ezúttal azonban nem a Garam kompjához hajtottak velünk, hanem jóval arrább álltak meg egy gázlónál, ahol már egy sereg hajtó várt ránk, csupa felnőtt, tagbaszakadt legény. Rózsahegy egynek rögtön a hátára kapaszkodott, Tóth Imre — akkor még csak főrendező volt — egy másiknak, én egy harmadiknak, s a többiek is követték példánkat. Faludi Tónit egy Nyist Sándor nevű legény vette hátára — Rózsahegy őt jelölte ki számára —, és megindult vele a gázlón át. A víz közepén azonban hasra esett vele, és alaposan megmártotta cipőstől, kalapostól, fehérnadrágostól. Mi már akkor mind a túlsó parton voltunk. Rózsahegy, persze, megjátszotta a felháborodottat. Agyon akarta löni Nyistet, aki maga is kitűnően játszott, alázatosan kérve a bocsánatot, világért sem árulva el, hogy parancsot teljesített — busás borra valóért. Végre is Faludi kért számára kegyelmet, aztán levetkőzött anyaszült meztelenre, hogy megszáritkozzék a napon, s ruháit is kitergette a parti fűzfabokrokra száradni.

Mi elmentünk vadászni, de Rózsahegy — ahány leánnyal, menyecskével csak találkozunk, azokat mind elküldte Tónihoz azzal, hogy majmot láthatnak, Tóni pedig mindenik elől beszaladt a vízbe nyakig, amíg a ruhái meg nem száradtak, és fel nem öltözhetett.

Tóni nem tudta meg haláláig, hogy Nyist Sándor nem véletlenül esett vele a vízbe, a fagyalt-esetben azonban rájött a kópéságra.

Ez úgy történt, hogy az Otthon Körben kártyáztak, és fél hatkor Faludi Tóni felállt azzal, hogy átmegy kávézni a szemközti kávéházba, mert ott olcsóbb.

— Ugyan, mit piszkoskodik — szölt rá Rózsahegy. — Gyere velem az Abbaziába fagyaltozni. Harminc fillér egy nagy adag tejszínhabbal...

— Igazán?

— Ha mondom!

Megfagyaltoztak, de mikor fizetésre került a sor, kiderült, hogy a fagyalt nem harminc fillér, hanem harminc krajcár, vagyis éppen kétszer annyi. Rózsahegy adta a meglepettet, bosszankodott, úgyhogy végül Tóni vigasztalta:

— Egye fene! Most már ne mérgeledjünk. Mert jönnek nagyon jók!...

Rózsahegy erre másnap délelőtt felhívta a színházat, és Faludi művész urat kérte a telefonhoz.

— Kérem, itt az Abbazia kávéház főpincére beszél — mondta elváltoztatott hangon. — Bocsánat, nagyságos művész úr, de tegnap egy kis tévedés történt. Ugyebár nagyságos uram volt itt délután egy másik művész úrral?

— Én hát! Mit akar? Miféle tévedés?

— Az, kérem alássan, hogy többet számítottam... A fagyalt ugyanis nem harminc krajcár, hanem harminc fillér. Nagyságos uramnak visszajár harminc fillér, és a másik művész úrnak is... Beküldjem a színházhoz, kérem? Vagy be tetszik jönni érte?

— Jó, jó! Majd bemegyek!

— Köszönöm szépen, nagyságos uram! És tessék szólni, kérem, a másik művész úrnak is... A nevét nem tudom!

— Jó, jó! — felelte Tóni előkelően. — Majd megmondom neki.

Azt hiszem, különös elégtételt érzett, hogy kollégája nevét nem tudják, míg az övét ismerik. Délután azt mondta Rózsahegyinek:

— Na! Gyere az Abbaziába. Olyan jó volt az a fagyfalt... Eszem egyet ma is. Rózsahegyi a fejét rázta:

— Én nem megyek! Drága!

— Eh! Mít piszkoskodol? Egyszer élünk. Gyere csak!... Különben, tudod mit? Meghívlak!

— Talán nyertél a lutrin? — kérdezte Rózsahegyi.

— Ne törődj velem! Vendégem vagyok!

Elmentek, megfagyaltotztak, aztán Tóni hívta a fizetőt és bediktálta:

— Két vafli volt. Egyéb semmi.

— Fagyfalt nem volt? — csodálkozott a főpincér.

— De igen! — felelte Tóni. — Kettő. Az rendben van! Hiszen tudja!... Faludi vagyok!

— Nem értem, kérem! — rázta fejét a főpincér. Rózsahegyi óvatosan felállt, és csendesen kiment. Kis idő múlva megjelent Tóni tájékozva, és esernyőjét emelte rá:

— Gazember! — kiáltotta, de már akkor Rózsahegyi futott. Végig a Teréz és Erzsébet körúton, egészen a Rákóczi útig, ahol felkapott egy villamosra.

De nem Faludi Tóni volt az egyetlen, akit így megrézfálgatott. Abonyi Gyulát is begyullasztotta egyszer, mégpedig alaposan. Azt a bizonyos Abonyi Gyulát, akiről már esett szó ezeknek a megemlékezéseknek során mint egyik budai, uzsorás bankszövetkezetnek az ügynökéről, aki busás províziót kapott a szövetkezettől minden nemzetiszínházi tag után, akit mint könnyelmű áldozatot szállított nekik. Mert ezek kaptak ugyan kölcsönt, de olyan szörnyű feltételek mellett, hogy, ha a világháború, helyesebben az utána következő infláció közbe nem jön, a tagok háromnegyed része vagy utódaik még ma is nyögnek a kamatokat, mert a tőke csodálatosképpen törleszt-hetetlen volt. Így azonban kifizethették fillérek értékével, mire a jeles szövetkezet, a hozzá hasonlókkal együtt, megbukott, és eltűnt a föld színéről.

Hogy egyszer hármásban fációztunk, Tóth Imre, Rózsahegyi meg én, Tóth a régi Nemzeti Színház életéről beszélt pihenés közben. Elmondta, hogy nagypénteken, amikor nem tartottak sohasem próbát, sem előadást, mindig testületileg kirándult a társaság a Normafához. Egy ízben ott valami környékbeli, budakeszi vagy nagykovácsi sváb menyecskével akadtak össze, Abonyi Gyula szót fogott vele, s addig kedveskedett neki, míg egyszerre csak hiába keresték őket, nem voltak sehol.

— Gyula, aki akkor még jóképű, csinos legény volt — mondta Tóth Imre —, nem olyan boroshordó formájú, amilyennek ti ismeritek, csak egy jó óra múlva került elő, rettenetesen ártatlan ábrázattal. Ezért aztán sokat heccelték a színháznál. Fenygették, hogy beárulják Gizának, a feleségének, aki akkor nem lehetett ott, mert beteg volt.

— Hány éve ennek? — kérdezte Rózsahegyi.

Tóth tűnődött egy pillanatig, aztán azt felelte:

— Pontosan megmondom. Húsz volt most, tavasszal.

Arról, hogy Tóth ezt nekünk elmondta, nem tudott senki. Sem Abonyi, sem senki más. Pár nap múlva — én már el is felejtettem az egészet — *Július Caesarból* volt emlékpórá. A rendezői asztalnál ültem, Abonyi Gyula ügyelt az egyik oldalon, Rózsahegyi egy néptribunt játszott. Éppen szünet volt, szétszedték a díszletjelzést, hogy másképp állítsák a következő színházhoz, mikor észrevettem, hogy a színészek,

ahelyett hogy rendes szokás szerint lemennének cigarettázni, ott őgyelegnek a színpadon. Egyszerre csak bejön Rózsahegyi, és azt mondja:

— Gyerekek, itt valami nagyon furcsa dolog van! Egy nagy, erős, húszéves forma gyerek, egy sváb fiú van odalenn a kiskapu előtt, és az apját keresi. Jól megtermett legény... Azt ordítja, ezelőtt húsz évvel egy színész a Normafánál megerőszkolta az ő özvegy édesanyját, hát ő most megkeresi azt a gazembert, és leszámol vele.

— Mi? ... Mi? ... Mi? Micsoda? — dadogta Abonyi Gyula ijedten. — Mit beszélsz? Miféle gyerekek?

Rózsahegyi nem felelt neki. Eleresztette füle mellett az Abonyi kérdését, mint akinek eszébe sem jut, hogy az öreg érdekelve lehet a dologban, és tőlem kérdezte:

— Mondd csak, druzsám, te jogász vagy... Hány év alatt évül el egy ilyen erőszakoskodási dolog? Azt hiszem különben, ez a fiú nem ilyesmire gondol. Nem perre. Inkább arra, hogy ő maga tesz igazságot. Irtóztató erős kölyöknek látszik.

Abonyi még próbált kérdezni valamit, de mert nem felelt neki most sem senki, hirtelen megfordult, szinte futva loholt át a színpadon, és eltűnt a Népszínház utcai oldal folyosójára nyíló vasajtó mögött. Brutus és Cassius, vagyis Szacsvay meg Gyenes összenevettek Rózsahegyivel:

— Így még nem láttam megijedve Gyula barátunkat! — mondta Szacsvay. — De honnan a pokolból jutott eszedbe? — kérdezte Rózsahegyitől. — Óriási!

Abban a percben odalépett hozzám Paulay Edus, a másik ügyelő és jelentette:

— Rendező úr kérem, Abonyi Gyula rosszul lett, hazament. Kéreti rendező urat, tessék ezt a bejelentését tudomásul venni.

Alig bírtam a nagyképűségem megőrizni.

— Jól van — feleltem —, de meg kell neki mondani, hogy küldjön orvosi bizonyítványt!... És tessék lehivatni Radványit, hogy vegye át helyette az ügyelést.

— Igenis — válaszolta Paulay, aztán kaján ábrázattal hozzátette: — Csak azt nem értem, miért akart mindenáron a népszínházi kapun kimenni. Kinyitatta a tűzoltókkal, és arra ment ki.

Nem kell azonban azt hinni, hogy Rózsahegyi színpadon kívüli tevékenysége csak ilyenféle bolondságokra szorítkozott. Ő találta ki például, hogy azokat a tagokat, akik egyfolytában huszonöt évet töltöttek el a színház szolgálatában, kollégái címeres aranygyűrűvel, továbbá egy, az egész társulat aláírásával ellátott díszoklevéllel ajándékozzák meg. Mindenféle ellenvetésbe ütközött, persze, mikor kiderült, hogy az aranygyűrűt nem adják ingyen, s mindjárt azon kellett kezdenie, hogy a szükséges pénzt ő gyűjtse össze a tagoktól. Ez persze nehezen ment. A legtöbben nem akarták megérteni, miért kerüljön az nekik pénzükhöz, hogy egy kollégájuk huszonöt éve tagja a színháznak. Rózsahegyi végül is saját zsebéből hitelezte a hiányt, amit persze sohasem kapott vissza. Még akkor sem, mikor ezt a diploma- és gyűrűakciót sikerült végül megszerveznie és intézményesítenie.

Alighogy ezzel elkészült, egy szép napon azzal állt elő, hogy — állami színház tagjai lévén — megillet bennünket ugyanaz az államvasúti kedvezmény, ami más állami alkalmazottakat. Igaz, hogy külön kérésre egy oda-vissza szóló útra mindig megadják a félárú kedvezményt, de miért ne kaphatnánk állandó, arcképes igazolványt mi is, mint minden más államhivatalnok. Gyerünk küldöttségileg az új kereskedelmi miniszterhez, Hieronymi Károlyhoz, akiről azt hallotta, jóakarátú és kedves ember, és kérjük meg, hogy adja meg nekünk is ezt a kedvezményt.

Felkérte először is Jászai Marit, hogy vegyen részt a küldöttségben, de azt a feleletet kapta:

— Nem, Kálmánka! Tudja jól, hogy én nem veszek részt semmiféle közös akcióban.

Utána Szacsvayhoz fordult, aki azt felelte:

— Sajnálom! Én sohasem kérek senkitől semmit.

Gyenes azt felelte:

— Minek? Sz' én alig utazom.

Mánkus Emma megígérte, hogy elmegy, de persze, mikor rákerült a sor, nem volt sehol. A színiakadémiai tanárok — Császár, Csillag, Gál stb. — azt felelték, nekik mint kinevezett színiakadémiai tanároknak úgyis van arcképes igazolványuk. A tekintélyes tagok közül a többiek is mind ugyanígy elhárították maguktól az akcióban való részvételt, úgyhogy végül csak mi, tekintélytelen fiatalok járultunk Rózsahegy vezetésével a miniszter elé. Hieronymi elég hivatalos, sőt, mondhatnám rideg arccal fogadott bennünket, de alig kezdett Rózsahegy beszélni, nyájasabbra vált a képe, lassanként mosolygósra, végül pedig jóízűen elnevette magát; Rózsahegyinek sikerült megfőznie. Egyszerre minden hivatalosság feloldódott, barátságos, kedélyes, meleg hangulat szállta meg a termet, s a miniszteren látszott, milyen jólesik neki a sok száraz tárgyalás között végre ez a kis pihenő. Kedvesen eltréfálgozott még Rózsahegyivel pár percig, majd azzal búcsúzott:

— Meggyőzött, kedves művész úr! Legyenek nyugodtak: meg fogom csinálni.

Boldogan dicsekedtünk el a sikerrel a színháznál, ünnepeltük Rózsahegyit, s pár hét múlva meg is érkezett a döntés: engedélyezték a félárú jegy váltására jogosító, állandó arcképes igazolványt a Nemzeti Színház *kinevezett* tagjai számára.

Ami azt jelentette, hogy megkapták az örökös tagok: Jászai, Márkus, Szacsvay, Gyenes és mindazok, akik nem voltak hajlandók részt venni a küldöttségben. A szerződött tagok közül ellenben, akikből a küldöttség kitélt, egyetlenegy sem. Valamely, a törvény betűjénél tovább nem látó, konlátolt vagy rosszakaratú bürokrata megakadályozta, hogy a miniszter beváltsa ígéretét. Meg vagyok győződve, hogy Hieronymi azt hitte, teljesítette a kérést; meg sem fordult eszében, hogy a *kinevezett* szó azért van ott, hogy a *szerződötteket* kizárja. Rózsahegy megcsóválta fejét:

— Szóval, ezeknek a vén gonoszoknak kijártam az igazolványt. De leshetik, amíg én a *közjőért* még egyszer megmozdítom csak a kisujjamat is!... Ezentúl csak magamnak szerzek meg minden kedvezményt.

Kezdte azon, hogy szabadjegyet kért és kapott a villamosvasútra. Nagyon boldog volt, nem azért a tizenkét fillérért, amit lakásától a színházig nem kellett megfizetnie, hanem hogy nem kell érte ezentúl a zsebébe nyúlkálnia. Kipróbálta hát, hol, melyik zsebében lesz legalkalmasabb helye a jegynek, hogy könnyen előránthassa, ha kell, de azért se el ne vesszen, se el ne rongyolódjék. Végül abban állapodott meg, legjobb, ha a szivartárcájába teszi. Akkoriban ugyanis még nem pipált, hanem szivarozott. Kitűnő regalia mediákat szitt, amelyek darabonként tizenhat fillérbe kerültek, korona értékben. Szivartárcájának csak egyik felébe rakott szivart — hat darabot, amennyi egy délelőttre kellett —, a másik felébe betette a szabadjegyet, úgyhogy az, amint a tárcát kinyitotta látható lett. Nagyon meg volt elégedve ezzel a berendezéssel, és alig várta, hogy gyakorlatban használatba vegye.

— Hát, kérek — beszélté másnap —, ilyen is csak velem történhetik! Jön a

kalausz, kéri a jegyet, kivesszem a tárcám, kinyitom, és nagy büszkén odatartom neki. Ő pedig belényül, és kivessz egy gyönyörű, szép, préselt, világos regália mediát, és azt mondja: köszönömásson!... Nahát! Szabadjegy. Tizenkét fillér helyett tizenhatért utatam.

Megjátszotta a filléreskedő fukart, pedig hát egyáltalában nem volt semmi tehetősége a fősvénykedéshez. Sőt! Nagyon is könnyűkezü, gavallér ember volt mindig, és az ma is, aki mindig hajlandó igényei és vágyai kielégítésére, a „megéri? nem éri? mérlegelése nélkül. Arra azonban mindig gondja volt — és valószínűleg van ma is —, hogy amit meg tud keresni, és megkeresett, azért meg is kapja, ami jár neki. És itt már fontos volt számára minden apróság. Hogy fizetést iparkodott akkorát kialkudni, amekkorát csak lehetett, és minél kedvezőbb feltételekkel kötni meg a szerződést, az természetes. De nem érte be ennyivel, hanem iparkodott, ha ennek lehetősége felmerült, még a szerződésben nem szereplő címeken is pénzt kapni.

A Nemzeti Színház teljesen prózai színház lévén, a szerződésekben szó sem esett róla, hogy olykor egy-egy szerepben egy énekszám vagy egy kis tánc is előfordulhat. Rózsahegyí harcolta ki, hogy az önálló produkciónak tekintendő ilyen ének- vagy táncszámmért külön-külön húsz-húsz koronát kapjon a napi költség terhére minden magánszereplő. Ez intézményessé vált, később azonban rengeteg vitának a tárgyává is, mert lassanként oda fajult, hogy nemcsak igazi ének- vagy táncprodukciókért követelték a művészek a húsz koronát, hanem egy-két taktusnak az eldúdolásáért meg azért is, ha örömben bokáztak egyet-kettőt.

Amíg Tóth Imre volt az igazgató, minden ilyen dolgot ő intézett, s az ő hatalmi szóval eldöntött határozatait ellen nem volt apelláta. Ambrus alatt azonban ezek a dolgok az én nyakamba szakadtak, mert ilyesféle adminisztrációs ügyekkel sem Ivánfi, sem Hevesi nem foglalkozott.

Ekkoriban játszotta Rózsahegyí *A Gyurkovics lányokban* Radványi ezredest, amelyben egy szólótánca volt, és énekelt is. Mindegyikért kapott húsz-húsz koronát, de meg is érte az ének is, a tánc is. Aranyos volt a szerepben különben már a kezdet kezdetén is, mikor még egy árva szót sem tudott a szövegből, és csak sűgő után mondta. De már hozta az alakot, a nagyhangú, pattogó, rettenetesen szigorú katonát, aki azonban egy cseppet sem félelmes, csak szeretne az lenni. A partnerek nagyon jól mulattak a mókáin, úgyhogy nagyon nagy kedvet kapott hozzá.

— Pajtás — mondta nekem —, ennek az ezredesnek jó lenne egy pár új csizma. Táncolok, a lábamat nézik, hát ebben az ócska kitaposott, színházi...

Nem engedtem tovább beszélni:

— Hogyne, Kálmánkám! Meglesz az új csizma! Rögtön szabatunk egy szép elegánsat.

Pár nap múlva egy új piros nadrágot, azután egy új atillát kívánt, amiket készséggel meg is csináltattam. Ekkor azonban azzal állt elő, hogy egy új nadrágtartó — magyarul hóentráger — kell neki.

— Azt már nem! — feleltem. — Használd a magadét.

— Én nem viselek. De ehhez a nadrághoz kell! Hát én fizessem? Nem magamnak kérem, úgyis a színházi ruhataré lesz.

— De te használod, hát vedyél. Két korona ötvenért már kapsz egyet.

Csudálatos cigánykodást volt képes véghezvinni miatta. Az az ember, aki a nemzetiszínházi aranygyűrűkre százakat adott oda, és akire vadászat közben mindig

vigváznai kellett, hogy rá ne fizessen a közös költségekre nem ilyen csekély, hanem sokkal nagyobb összegeket.

Mikor ezt megmondtam neki, azt felelte:

— Nem az összegről van szó, hanem az *elvről*.

Csak akkor nyugodott bele, hogy nem vásároltathatok nadrágtartót, mikor azt mondtam:

— Az is elv, hogy a színház nem fizethet semmi olyanért, ami a színpadon sem nem játszik, sem nem látszik. Ha egy nadrágtartót rendelnék, a számvevőség velem fizettetné meg.

Rózsahegyí nevéhez fűződik azonban az az igazi, nagy és komoly vívmány is, amely aztán valóban lényegesen megjavította a színészek anyagi helyzetét. Rózsahegyí Kálmánnak sikerült ugyanis elsőnek áttörnie azt a merev tilalmat, amely a Nemzeti Színházon kívül való minden nyilvános szerepléstől a legridegebben elzárta a tagokat. Gondolatnak is képtelenség volt addig, hogy a Nemzeti bármelyik tagja bárhol másutt a fővárosban felléphessen — jótékony célú koncertet kivéve, de azon is csak külön engedéllyel és a színházi nyugdíjintézetnek fizetendő, nagyon magas illeték mellett. Színpadi játéokra azonban — a nyári hónapok kivételével, mikor a Nemzeti Színházban szünet volt — soha senkinek. Csak a vidéki vendégszereplést engedték meg év közben, sőt, azt még szívesen is vették, mert kultúrmissziónak tekintették. Általában azonban az volt az elv, hogy aki ezt vagy azt a színészt akarja látni, váltson jegyet abba a színházba, ahol az illető játszik.

Ez bizony nem nagyon kedvezett a színészek anyagi helyzetének, mert mellékereset így nemigen akadt, hiszen film sem volt még és rádió sem. A színházi együttesek, a játéktípusok meg a testületi szellem kialakulására azonban megvolt a kitűnő hatása, mert a színészt minden érdeke a színházhoz kötötte, s jóléte annak a jólmenésőtől függött. Nagy baj volt azonban, hogy akármilyen jól fizették is a lehetőséghez képest a tagokat, annyit nem fizethetett a színház, amennyit a másutt való játszással együtt lehetett volna keresni, de adósság nélküli színész azért egészen jól megélhetett abból is, amit a Nemzeti Színházban keresett. A nagy fizetésű tagokról beszélek persze; a segédszínészek úgyszemint kereshettek volna többet másutt sem. A legnagyobb fizetés évi 16 000 korona volt. Ugyanakkor egy államtitkár 14 000 koronát kapott. A színész azonban ezért csak nyolcszor tartozott fellépni havonként, ha többet játszott, túlfelléptidíjat kapott, amely nagysága mindig a fizetéshez igazodván, ilyen gázsi mellett 50 koronát tett ki. Aki sokat játszott, öt-hatszáz korona túlfelléptidíjat is megkereshetett havonként, amivel egyes színészek évi színházi keresete felment húsz-huszonkétezer koronára is, ez pedig már csaknem miniszteri fizetés volt. Persze, még ezenkívül a kabaré-jövedelem: ez volt az, amiről a színészek álmodtak.

De azért ne mondjuk rájuk, hogy telhetetlenek voltak. Vagyont, *számításba vehető* vagyont egyik sem keresett a színészetével, még ha garaszkodott is egész életében. De tehetséges, idegéletet élő emberek voltak, hát nem szívesen mondtak le arról, amit megkívántak. Szerettek jól élni, és a családjuknak kényelmes életet biztosítani. A fényűzés legfeljebb egy pestkörnyéki vagy Balaton-parti nyaralóig, esetleg egy autóig terjedt. Ez csak a legutóbbi időben. Régebben egy-egy velencei vagy viareggioi nyaralásig, egy párizsi vagy olaszországi útig, ami mind nem került a közepes színészi keresetet meghaladó összegbe.

Ennek a Nemzeti Színházon kívül való színészi szereplésnek az ötlete attól a

Bálint Dezső nevű, Budapest színházi életében nevezetes szerephez jutott, hírhedt üzletembertől származott, aki — miután a Népszínház Máder Rezsővel közösen bírt tízéves bérletébe az első év végén belebukott — a hátralevő kilenc évi bérletet elképesztő drágán rászóta a Nemzeti Színházra. Az így nyert pénzen — lehetett jó néhány százezer korona — megalapította azaz felépítette az Erzsébet körúton, egy három oldalról tűzfalakkal körülvett telken a Royal Orfeumot, mi több: játzsási engedélyt is kapott rá ugyanattól a tűzrendészeti hatóságtól, amely azt a régi Nemzetitől megtagadta. Ez nem szabálytalanság volt, hanem a szabályrendeletnek azon a furcsaságán alapult, hogy más, mégpedig csodálatosképpen sokkal enyhébb biztonsági szabályok voltak előírva benne az olyan színházhelyiségek számára, amelyeknek csak legfeljebb egyfelvonásos darabokból és magánszámokból álló műsoruk volt, amellet nézőterükön szabad volt vacsorázni meg dohányozni is, mint azok számára, amelyek háromfelvonásos darabokat játszottak, a legszigorúbb dohányzási tilalom mellett.

Ez a Bálint Dezső tehát, akit egyébként ismerősei *Daisy*nek „becéztek” (nem valamely nőies tulajdonsága miatt, ami egyáltalán nem volt neki, hanem mert nem tudták, hogy Daisy angolul százsorszeppet és Margitot jelent), megszólította egyszer Rózsahegyit:

— Nem jönél el hozzám esténként, mikor a Nemzetiben befejezted, egy-egy kis szerepet eljátszani? Jól kereshetnél.

— Nem lehet — felelte Rózsahegy. — Nem engedi a színház, hogy másutt fellépjünk.

— Ugyan! Hát ne legyetek olyan ügyetlenek! Járjátok ki az engedélyt! Nem lehet ilyen özőnvízelőtti szabályokkal megbénítani az embereket!

Rózsahegyinek szöget ütött fejébe a dolog. Hozzá is kezdett a megvalósításához. Tóth Imre nem helyezkedett olyan merev álláspontra, hogy a további próbálkozástól elvette volna kedvét, elment hát Bánffyhoz, a főigazgatóhoz, előadta neki az ügyet, és végül hozzátette:

— Daisy adna nekem esténként — ha színház után odamennék hozzá — ötven koronát is.

Amire Bánffy kajánul azt kérdezte:

— Az a Daisy, az egy hölgy? Mert ha az, akkor semmi kifogásom, hogy odamenjen hozzá esténként.

Elvi döntésről lévén szó, a minisztériumba került a dolog, ahol az az aggodalom merült fel, hogy egy ilyen engedély, melyhez hasonlót aztán másoktól sem lehet majd megtagadni, nagy közönséget fog elvonni a színházról. Be nem vallott oka azonban az engedély ellenzésének inkább az volt, hogy a hivatalnok urakat felháborította, hogy a *ripacsok* annyi pénzt keressenek.

— Végre is — mondta egy helyettes államtitkár — képtelenség, hogy egy színésznek kétszer akkora fizetése legyen, mint egy miniszteri tanácsosnak.

— Pedig ez nagyon természetes — felelte erre valaki. — Mert a közönség fizet érte, hogy láthassa ezeket a színészeket. Azért azonban, tudtommal, még sohasem fizetett a minisztérium kapujában senki, hogy egy tanácsost vagy osztálytanácsost láthasson.

Szinte a csodával határos, hogy Rózsahegy ilyen körülmények közt végül mégis ki tudta harcolni az engedélyt, hogy színház után egyik kabarében (nem a Bálint Royal Orfeumában, mert, úgy látszik, Daisyvel nem tudott megegyezni) felléphessen. Vissza-

gondolva a Hieronymi miniszterrel való tárgyalására, azt hiszem, ezt egyedül egyéni szeretetreméltóságával és elbűvölő kedvességével sikerült elérnie.

Az az aggodalom, persze, hogy a színészek kabarázása nagy közönséget fog elvonni a színháztól — amint ezt ő maga előre megmondta —, teljesen alaptalannak bizonyult. Sőt! A Nemzeti Színház egyes tagjainak — elsősorban természetesen Rózsahegy Kálmánnak — a kabarázása nemhogy csökkentette volna, hanem inkább érezhetően emelte a színház látogatottságát. Új közönséget szerzett a színháznak, amely kabarába igen, de komoly színházba nem járt addig.

Rózsahegyinek pedig soha nem álmódott mértékben megnövelte népszerűségét, amely aztán túlszárnyalt minden addig: ha megjelent a színpadon, olyan zúgó, lelkes taps fogadta, és ünnepelte hosszan, hogy sokszor percekig nem tudott a játékba belekezdeni.

Más talán elkényelmeskedett volna, neki a siker szárnyakat adott, és megnövelte becsvágát.

Ezután születtek meg legragyogóbb alakításai. A *Süt a nap* tanítója például, amelyben valamennyi szerepe közül legnagyobbnak éreztem, mert a legellenállhatatlanabb humor találkozott alakításában a legmélyebben gyökerező tragikummal. Volt ebben egy hangtalan játéka, mikor pár pillanattal a nézőtér nagy kacagása után egyszerre nem hallatszott a színházban egyéb, csak a közönség sírását eláruló orrfúvások.

Másik engem mint szerzőt legközelebről, személyesen érintő alakítása volt a *Te csak pipálsz, Ladányiban* Miska bácsi. Erről Hevesi Sándor egy Greguss-díjról szóló jelentésében ezt írta: „Rózsahegy Kálmán, a legszeretreméltóbb, legszubjektívebb magyar színész, az öreg Ladányi gyengeségből és jóságból, könnyelműségből és patópálságból összetett alakjában hozta színpadra egyik legelőbb és legemberibb típusát, mellyel tetszés szerint kormányozta a nézőközönség könnyeit és kacaját.”

A *vén gazember* Borly Gáspárjában milyen meggyőző erővel tudta elhiteni a csaknem hihetetlen alakot: azt a mesevilágba illő becsületességű és hűségű embert, aki önfeláldozó jóságból vállalja a hűtlen sáfárság és tolvajság szégyenteljes látszatát: lopja és csalja könnyelmű gazdáját, hogy annak gyerekei számára megmenthesse a vagyont. Micsoda távlatok nyíltak egy-egy tekintetében, és milyen végtelenül sokat mondott egy-egy hosszú hallgatása.

Ezzel ellentétben micsoda agyafúrt, igazi vén gazember, de milyen kedves vén gazember volt Gonosz Pistában, A *falurosszának* abban a szerepében, akivé a Göndör Sándorok szöktak nem éppen vénülni, hanem korosodni.

Ugyanígy korosodott gyámfiúból gyámapává A *Gyurkovics lányok*ban, vagyis a kiskorú Radványi Gidából, akit a darab premierjén játszott, Radványi huszárezredessé, mikor a darab utánaérkezett a Magyar Színházból a Nemzetibe. A darabot én rendeztem, és sok minden, kitűnő megfigyelésén kívül különösen azt élveztem, ahogyan mulatás közben eljárt egy csárdás-szólót. Sok darabban láttam táncolni, és sokszor megcsodáltam, hogy tánc közben sem esett ki soha, egy pillanatra sem az alakból. Mert sohasem ő maga, Rózsahegy Kálmán táncolt, hanem az alak, akit játszott: vagyis Balog úr az *Annuskában*, Peták, a székely darabont a *Falusi bobémekben*, Szelleffi a *Liliomfiban* és így tovább. Ezért aztán nem is egyszerű táncprodukciók voltak ezek, hanem valóságos *jellemtáncok*. Mint Radványi ezredes, igazi *huszárezredesi csárdást* járt, olyan tökéletesen, hogy az ember nem győzte csodálni, honnan vette ezeket az egész viselkedésében, testtartásában, arcjátékában, minden mozdulatában megnyilvánul-

nuló, jellemző árnyalatokat. Egyenként, öntudatosan megfigyelt és megjátszott mozgatásokat voltak-e, vagy ösztönösen sarjadtak-e ki az alak elképzelésével működésnek indult fantáziájából: ezt talán a művész maga sem tudta volna egészen határozottan megmondani. Annyi bizonyos, hogy a közönség alig bírt betelni vele, mert ha tudatára nem ébredt is, érezni érezte, hogy többet kapott, mint egyszerű táncot: egy valódi huszárezredesi csárdást jártak el előtte. Akik még nem láttak ilyet az életben, azoknak azért tetszett olyan nagyon, mert érezték, hogy éppen ilyen lehet a valóságban is; akik meg már láttak kissé rózsás kedvű ezredes táncolni, azok attól voltak elragadtatva, hogy Rózsahegy-i tánca milyen hű, pontos és jellemzően művészi mása a valóságnak. Meg is újrátatták vele minden előadáson; többnyire kétszer is.

Sok kitűnő alakítása közül kimagaslik még: *A vén bakancsos és fia*, a buszárban Mihály, *A nagymamában* Tódorka Szilárd, *A titokban* Jouvenel, *A mamában* Ugri Miska, a *Pry Pálban*, a *Constantin abbéban* meg *A peleskei nótáriusban* a címszerep, a *Zenebohócokban* Angyal, a *Mindenki lépik egyetben* Apró István, *Scapin furfangjai*-ban Scapin, *A borban* Göre Gábor, *A három testőrben* Kosnitzky; a *Nem élbetek muzsikaszó nélkülben* Lajos bácsi, az *Úri divatban* Juhász, az *Éjjeli menedékhelyben* Luka, *A velencei kalmárban* az öreg Gobbo.

Ezek egytől egyig remekelések, amelyek ebben az írásban előbb már említett alakításaival együtt — szívembe vésődtek egész életemre.

De ha visszatekintek kissé az időben, ezek mögül a nagyrészt érettebb kori alakításai mögül egész serege ragyog elő a fiatal Rózsahegy-i remekebbnél remekebb alakításainak, és nem engedik magukat elhomályosítani. Hogy csak a legkitűnőbbeket említsem: a *Sári bíróban* Jóska, a *Mint a mezőnek virágaiban* a dohányos, az *Annuská-*ban Balogh Miklós, a *Falusi bohémekben* Peták, a *Piros bugyellárisban* Kósza Gyurka, a *Falusi verebekben* Zódág Jani, a *Miss Hobbsban* Jesapp, a *Mary Anneben* Péter, a *Himfy dalaiban* Szalóky, a *peleskei nótáriusban* Baczúr Gazsi, és, amit legelőbb kellett volna említenem, mert ez volt első szerepe a Nemzetiben, a *Hófehérke* kistiszteletese.

És hány jobbnál jobb alakítás még, ezeken kívül! Darabokban, amelyek nem nyerték meg a közönség tetszését, s hamar lekerülve a műsorról, magukkal rántottak a feledés mélységébe kitűnő színészi alakításokat is. De sikeres darabokban is hány pompás alakítása volt még ennek a nagyszerű művésznek, amelyeket ezek a felsoroltak elhomályosítanak emlékezetemben! Mert hiszen, ha kimondják előttem a Rózsahegy-i nevet: *ezekben a felsorolt szerepeiben* látom őt magam előtt. Főleg abban a mind a többi elhomályosító kettőben: Zubolyban meg Szellemfiben.

És éppen ennek a két szerepének kapcsán lehet talán legközelebb férközni sikereinek, azaz művészetének a nyitjához is, ami — persze, nagyszerű tehetségén és tudásán kívül — alighanem az, hogy ez a csodálatos őszinteségű, kitűnő színész — noha egyike a legnagyobb tréfacsinálóknak — halálos komolyan veszi művészetét. Amint a közönség elé lép, a külső világ egyszerre megszűnik számára, attól fogva csak *a magára vett alakban él, és abból soha ki nem esik egy pillanatra sem.*

Zuboly és Szellemfői, ezek a zseniális szerzőik jókedvűből bohózatívá torzított, a lehetőség határáig túlzott — de nem eltúlzott — mániákusan színészkedni vágyó figurák: Zuboly, a klasszikus dilettáns és Szellemfői, a klasszikus ripacs a valószínűség határát súroló minden furcsaságuk mellett is reális, *élő alakok, logikusan meg-*rajzolt jellemek, és azok is maradnak mindvégig, nemcsak olvasva, hanem a Rózsah-

hegyi játékában is. Mert az igazi emberábrázoló ezekben a szerepekben sem téved át a színjátszás területéről a bohóckodására soha. Zuboly vagy Szellemfi bohóckodik a Rózsáhegyi alakításában, ahogyan az színpadi helyzetükkel és jellemükkel összefér, de Rózsáhegyi maga semmiféle hatás kedvéért sem lép ki az alakból, amelyet játszik, soha. Ez a nagy tréfacsináló a színpadról mindig csak a játszott alakon át nevetette meg a közönséget. Kifogyhatatlan éppen ebben a két szerepében a kacagtatónál kacagtatóbb ripacs-ötletekből, de azok mind a játszott alak ripacs-karakteréből fakadnak, amellet mindig illenek a színpadi helyzethez is. Saját személyében még akkor sem ripacszkodott soha, mikor ezeket a legnagyobb ripacsokat játszotta. Ezért volt művészi hatása nemcsak mindig zavartalan, hanem sokkal komolyabb és mélyebb is, mint azoké, akik egyetlen nevetésért képesek kilépni az alakból, eladva a darabot, és meghazudtolva az egész színészmesterséget. Pedig hány ilyen ripacs akad — sajnos! — a legtehetségesebb színészek között is. Egyszer a régi Vígszínházban láttam egy egyébként igen jeles művésztől, hogy egy sikeres darabnak egy komoly jelenetében, mikor aláírt egy ránézve fájdalmas birtokleadási szerződést, utána az itatóstapperrel szárította fel könnyeit, a nézőtér dörgő kacagásától kísérve — az alakot azonban tönkretette vele teljesen.

Rózsáhegyitől ilyesmi elképzelhetetlen volna. Ő maga személyes tréfáit nem a színpadon szokta elkövetni, hanem az életben. Talán az élet is ezért követett el vele egy-két apró tréfát is — ezeket azonban bölcs nyugalommal tűrte mindig.

Ilyen volt az az esete, mikor egyszer elment Amerikába koncert-körútra — pénzt keresni, hogy kifizethesse azt a terhet, ami az építkezés után még a házában maradt. Impresszáriója fűt-fát ígért; rengeteg városban játszott, óriási sikere és bevétele volt mindenütt, végül mégis egyetlen cent nélkül érkezett haza, úgyhogy a taxit a pályaudvartól a lakásáig felesége volt kénytelen kifizetni. Az impresszárió hitelezői ugyanis minden bevételt lefoglaltak.

A házon azonban mégsem maradt adósság. Mert amint ennek a szomorú kalandnak híre ment, rajongó közönsége rövidesen összehordta az egész összeget, ami kellett, az utolsó fillérig.

Mindez régen volt. Elmúlt az ifjúsággal. A régi barátok, cimborák és az ugratások legjobb médiumai is csaknem mind elmentek lassanként aludni a faragott kövek alá. Rózsáhegyi Kálmán ma már nem ugrat senkit, nem csinál tréfát senkivel — csak mesél róluk.

De milyen kedvesen és jóízűen mesél! A régi mókák megelevenednek előadásában; kibővülnek, megszínesednek, százszor mulatságosabbakká, sikerültebbekké válnak, mint a valóságban voltak. Mint ahogy a szerzők megálmodta alakok is megszínesednek, amint ő magára ölti őket.

És aki hallgatja a fehér hajú, de fiatalosan csillogó szemű mestert, önkéntelenül is azt mondja magában:

— Íme, egy boldog ember, aki az életnek mindig csak a napos oldalán járhatott.

Pedig hát dehogya! Megvoltak a küzdelmes és nehéz évei neki is; érte csapás őt is, nem is egy és nem is kicsi. Zord időket élt át, és egyetlen fia áldozatul esett azoknak a keserves időeknek.

Ám erről hallgat. És nem beszél sikereiről sem. Bölcsen tudja, hogy az emberek nem hallgatják szívesen sem a dicsekvést, sem a panaszkodást; az emberek azt szeretik, ha mulattatják őket.

Mulattatja hát közönségét, éveit meghazudtoló, fiatalos hévvel és töretlen erejű művészettel. Olykor-olykor beleönti egy-egy szívfacsaró alakba azokat a bánatokat, amelyek hosszú életében szívére gördültek, de ha könnyekre fakasztja is velük a nézőket, a következő percben már földeríti őket aranyos kedélye édes humorával.

Mert több ő, mint mulattató; sokkal több! Istenáldotta művész, napsugaras lelkű és melegszívű vigasztaló, aki csodálatos derűjével föl tudja kelteni szívünkben a reményt, és vissza tudja adni hitünket az emberi jószágban és szeretetben.

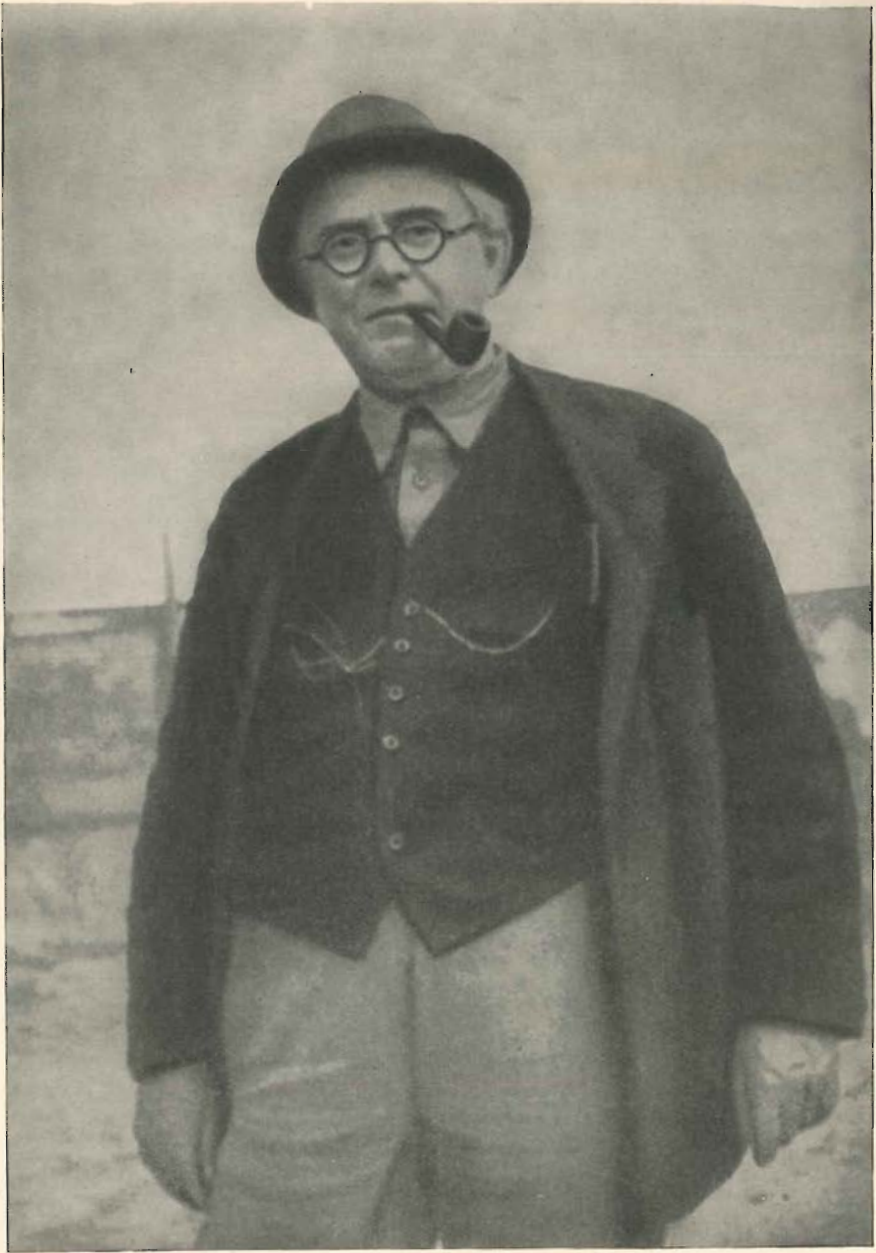
A Nemzeti Színház tagjai 1924-ben

1. G. Gömöri Vilma, 2. Kelemen Mária, 3. U. Ághy Erzsé, 4. M. Nagy Teréz, 5. N. T. ...
 17. Vizvári Mariska, 18. Nagy Ibolya, 19. Cs. Rosos Gizzi, 20. Izsó Kálmánné, 21. ...
 33. Somló Emma, 34. Kalmár Rózi, 35. Nagy Izabella, 36. Környei Paula, 37. M. Iványi ...
 Mari, 50. Szőke Lajos, 51. Szőke Sándor, 52. Bodnár Jenő, 53. Pethes Imre, 54. ...
 65. Mihályfi Béla, 66. Hajdú László ügyelő, 67. Pethes Sándor, 68. Szathmáry Lajos ...
 80. Horváth Mihály bútorozó, 81. Mészáros József fodrász, 82. Ódry Árpád, 83. ...
 92. Gerő Arnold bútorozó, 93. Marton Géza gazda, 94. Fehér O. László, 95. Drávai ...
 103. P. ...
 6. N. Hettyey Aranka, 7. T. Mátrai Erzsé, 8. Váradi Aranka, 9. Csillag Teréz, 10. S. Fáy Szeréna, 11. K. Hegyesi Mari, 12. Rákosi Szidi, 13. Blaha Lujza, 14. P. Márkus Emilia, 15. D. Ligeti Juliska, 16. Cs. Alszeghy Irma, 17. ...
 21. Kálmán Mária, 22. Kiss Irén, 23. Cs. Aczél Ilona, 24. Bayer Gizzi, 25. Forgács Rózi, 26. Horváth Jenő, 27. Bálint Lajos, 28. Petheő Attila, 29. Kiss Ferenc, 30. Fekete Józsefné sűgő, 31. Dr. Boytha József főorvos, 32. ...
 38. Bartos Gyula, 39. Kürti József, 40. Nagy Adorján, 41. Abonyi Géza, 42. Fehér Gyula, 43. Gyenes László, 44. Nádai Béla, 45. Wlassics Gyula, 46. Hevesi Sándor, 47. Garamszeghy Sándor, 48. Mészáros Lajos, 49. K. Demjén ...
 55. Csathó Kálmán, 56. Rózsahegy Kálmán, 57. Takács Kálmán sűgő, 58. Péchy Gyula titkár, 59. Sugár Károly, 60. Almássy Endre, 61. Bihari Ákos, 62. Tábori Imre ügyelő, 63. Kertész Lajos sűgő, 64. Somody Kálmán, 65. ...
 69. Oláh Zoltán, 70. Páray Ede ügyelő, 71. Pataki József, 72. Széll József ügyelő, 73. Kürthy György, 74. Onodi Ákos, 75. Bónis Lajos, 76. Mihályfi Károly, 77. Turányi Alajos, 78. Gabányi László, 79. Wichtl László bútorozó, 80. ...
 84. Horváth Árpád rendezőgyakornok, 85. Siklossy Pál rendezőgyakornok, 86. Samay Gyula, S. Fáy Sz. fia, 87. Vándori Béla, 88. Barna József, 89. Füstös András szerepkihordó altiszt, 90. Szilágyi József sűgő, 91. Nárcisz Gyula, 92. Drávai Lajos zenekari altiszt, 102. Ziegler László irodai altiszt, 103. ...
 104. Molnár Ferenc bútorozó, 105. Pálesz András díszítő, 106. - ?, 107. Pallai Gusztáv szertáros, 108. - ?, 109. - ?, 110. - ?

RÓZSAHEGYI KÁLMÁN
mint fiatal nemzeti színházi tag

RÓZSAHEGYI
mint vadász

RÓZSAHEGYI KÁLMÁN és LIGETI JULISKA
Gárdonyinak *A bor* című darabjában mint Matyi és Rozi

RÓZSAHEGYI KÁLMÁN, KISS IRÉN és SOMOGYI ERZSI
mint Harkocsány cigányprimások Tersánszky J. Jenő *Cigányok*
című darabjában

A színház tagjai 1913-ban, a másnap bontásra kerülő régi színház udvarán, a Lendvay-szobor tövében

Földön ülő sor, balról jobbra: 1. Váradi Albert, 2. Hevesi Sándor, 3. Dezső József, 4. Ivánfi Jenő, 5. Radványi István, 6. Bartos Gyula, 7. Hajdú József, 8. Somlay Artúr, 9. Szőke Lajos, 10. Chmylevszky Endre, 11. Pethes Imre, 12. Péchy Gyula. *Második sor: Állnak:* 13. Váradi Aranka, 14. Ligeti Juliska. *Ülnek:* 15. Alszeghy Irma, 16. Nagy Ibolya, 17. Fáy Szeréna, 18. Császár Imre, 19. Márkus Emma. *Áll:* 20. Ujházy Ede. *Ülnek:* 21. Rákosi Szidi, 22. Hegyesi Mari, 23. Csillag Teréz. *Áll:* 24. Török Irma, *ül:* 25. Fehér díszmester. *Harmadik sor: Állnak:* 26. Tóth Imre, 27. Somló Emma, 28. F. Dömjén Róza, 29. Gerő Lina, 30. Rákos Aliz, 31. Lenkei Hedvig, 32. özv. Paulayné, 33. Kelemen Mária, 34. Mátrai Erzsi, 35. Demjén Mari, 36. Gyenes László. *Negyedik sor: Állnak:* 37. Horváth Jenő, 38. Gál Gyula, 39. Kiss Irén, 40. Kürti József, 41. Paulay Erzsi, 42. Keczeri Irén, 43. Izsó Kálmánné, 44. Horváth Zoltán, 45. Bónis Lajos, 46. Börzsei Sándor bútorozó. *Ötödik sor:* 47. Mihályfi Károly, 48. Pataki József, 49. Mészáros Lajos. *Hatodik sor:* 50. Paulay Ede ügyelő, 51. Takács Kálmán sűgő, 52. Gabányi László, 53. Mészáros Sándor, 54. Rooss Gizi, 55. Nárczisz Gyula, 56. Iványi Irén, 57. Palásthy Géza, 58. Náday Béla, 59. Kürthy György, 60. Czollner Béla, 61. Molnár László, 62. Mészáros Alajos, 63. Garamszeghy Sándor. *Hetedik sor:* 64. Szöcs András, 65. — ? 66. Kollár Mária, 67. Ditrői József, 68. Dénes Frigyes, 69. Lukács tűzoltó, 70. Gerő Arnold, 71. Lubinszky Tibor, 72. Vizvári Mariska, 73. Bakó László, 74. Czauper tűzoltó. *Nyolcadik sor:* 75. — ? 76. Mészáros József fodrász, 77. Füstös András, 78. Lugosi Béla, 79. Rózsahegyi Kálmán, 80. Csathó Kálmán, 81. Fellner zsinórmester, 82. Schaub Gusztáv öltöztetőszabó.